

**การวิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาล
และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ¹**
**Research on Analysis of the Decisions
of the Court and Justices of the Constitutional Court**

ดร.วิรัช วิรัชนิภาวรรณ² และคณะ
Wiruch Wiruchnipawan, Ph.D., et al.

บทคัดย่อ

โครงการศึกษาวินิจฉัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ (1) พิจารณาศึกษาแนวคิดและการบริหารการจัดการในเรื่องโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญไทย (2) วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกเรื่องตั้งแต่ปี 2541 ถึงปี 2543 (3) วิเคราะห์ภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และ (4) เสนอแนะผลการศึกษาวินิจฉัยเพื่อเสริมหรือชี้แนะสำหรับการพัฒนาที่ระบบศาลและพัฒนาที่ตัวบุคคล

ระเบียบวิธีวิจัยประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร วิจัยสนาม และการสัมมนาทางวิชาการ โดยให้ความสำคัญและให้สัดส่วนการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์การวิจัยเอกสารมากเป็นพิเศษ ส่วนการวิจัยสนามได้สุ่มตัวอย่างจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 45 คน รวมทั้งการสัมภาษณ์แนวเสด็จตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคนจำนวน 14 คน

¹ เป็นรายงานผลการวิจัยที่สรุปจากต้นฉบับ รายละเอียดโปรดศึกษาจาก วิรัช วิรัชนิภาวรรณ และคณะ, โครงการศึกษาวินิจฉัย เรื่อง การวิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพร่เพชร, 2545), จำนวน 1,369 หน้า (ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิธิดาเซีย)

² รองศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ผลการศึกษามีข้อเสนอแนะที่สำคัญเช่น

1) ให้โครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย 15 คนเช่นเดิม โดยปรับเปลี่ยนให้มีผู้พิพากษาในศาลฎีกา 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 5 คน และตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 2 คน เป็นต้น

2) ควรประมวลอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญที่กระจัดกระจายอยู่ให้เป็นหมวดหมู่และชัดเจนขึ้น พร้อมกับเพิ่มอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญให้รับคำร้องภายใต้เงื่อนไขบางประการซึ่งยื่นโดยประชาชนได้โดยตรง

3) ควรแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ด้วยการขยายความบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อให้ชัดเจน เช่น ถ้อยคำที่ว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และองค์การต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ

4) กระบวนการคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ควรมีหลักเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกภายในที่ชัดเจน บริสุทธิ์ ยุติธรรม เปิดเผย ปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายการเมือง และตรวจสอบได้

5) ภาครัฐและภาคเอกชน รวมทั้งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ดูแล และช่วยตรวจสอบการปฏิบัติงานของศาลรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุน ให้กำลังใจ และยกย่องตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่กล้าเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า นอกจากนี้ ควรให้ความสนใจกับการพัฒนาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญด้วยการนำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมาวิเคราะห์ในทางวิชาการอย่างเป็นระบบ รวมตลอดถึงการปลูกฝังให้ประชาชนสนใจเนื้อหาสาระภายในคำวินิจฉัยไม่ว่าจะเป็นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหรือคำวินิจฉัยส่วนบุคคลเพิ่มมากขึ้น แทนที่จะให้ความสนใจเฉพาะผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้น

Abstract

This study has main objectives to (1) study on concepts and the administration and management of Thai constitutional courts in terms of structure, authority, and personnel (2) analyze on the decisions of the court and justices of the constitutional court from the year of 1988 to 2000 (3) analyze on the background of the justices of the constitutional court and (4) suggest the research results with a view to sustaining or guiding the improvement of court system and the Justices.

The research methodology is composed of documentary research, field research and academic workshop. Special concentration and extra volume are given to the documentary research. For the field research, 45 sampling experts are drawn, all 14 present and former judges of constitutional court are in-dept interviewed, as well.

The research results show the significant suggestions, as follows:

1) the constitutional court structure should consist of 15 judges as it used to. However, it, for example, should have 4 judges of supreme court, 4 law experts, 5 political science experts, and 2 judges of administrative court

2) the authority of the constitutional court should be compiled and clarified. The increasing authority of acceptance the petitions under some conditions directly submitted by common persons should be empowered to the court

3) the constitutional amendment in terms of, for example, the words "the constitutional provision" and "various constitutional organs" should be magnified

4) the selection process of judges of constitutional court provided by the constitution should have criteria and interior selective processes with cleanness, clarity, transparency, political noninterference, and an ability to be checked

5) the public and private sectors including people should continuously participate in watching and checking the judges of constitutional court 's performances. Supporting, encouraging, and praising on the judges of constitutional court being courageous to change for the better should be done. Paying attention to the improvement of the decisions of the constitutional court by applying academic and systematic methods should be concentrated. Lastly, the interest in the interior contents of the constitutional court decisions should be established to people instead of the mere constitutional court decision's result ,as well

---

1. บทนำ

เหตุผลสำคัญของการเขียนรายงานผลการวิจัยนี้ เนื่องจากความสำคัญของรัฐธรรมนุญ ศาลรัฐธรรมนุญ ตลอดจนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนุญและตุลาการศาลรัฐธรรมนุญ กล่าวคือ รัฐธรรมนุญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หรือที่เรียกว่า รัฐธรรมนุญฉบับประชาชน ได้บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนุญเป็นองค์กรสำคัญขององค์กรหนึ่งของกระบวนการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน โดยหน่วยงานและประชาชนจะอาศัยศาลรัฐธรรมนุญเป็นที่พึ่งสูงสุดเพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของตนเองรวมทั้งการปฏิรูปการเมืองของไทย เพราะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนุญเป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันคู่กรณีและทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ ตุลาการ ตลอดจนองค์กรอื่นของรัฐ แต่ถ้าตุลาการศาลรัฐธรรมนุญย่อหย่อนในการปฏิบัติหน้าที่ ยินยอมให้กฎหมายล่าช้าหรือ เช่น ประมวลกฎหมายอาญา และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีอำนาจเหนือรัฐธรรมนุญหรือพิจารณาวินิจฉัยคดีในทิศทางที่ทำให้รัฐธรรมนุญขาดความศักดิ์สิทธิ์หรือยินยอมให้ฝ่ายการเมืองครอบงำการพิจารณาวินิจฉัยคดีแล้ว รัฐธรรมนุญฉบับประชาชนที่สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนุญ (สสร.) และประชาชนทั่วประเทศได้ร่วมมือกันร่างขึ้นย่อมล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่ อีกทั้งกระบวนการปฏิรูปการเมืองย่อมล้มเหลวตามไปด้วย ความสำคัญและความจำเป็นของศาลรัฐธรรมนุญและคำวินิจฉัยจะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากบทบัญญัติของรัฐธรรมนุญเริ่มบังคับใช้อย่างเต็มรูปแบบหลังการเลือกตั้งทั่วไปในปี 2544 ย่อมทำให้มีคำร้อง ปัญหา ข้อพิพาท หรือคดีมาสู่การพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนุญเพิ่มมากขึ้นด้วย

รายงานผลการวิจัยนี้จะมีส่วนช่วยเสริมหรือชี้้นำการแก้ไข ปัญหาของประเทศที่สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการของประเทศ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาลรัฐธรรมนุญ เช่น (1) รับทราบองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการที่เป็นระบบและชัดเจนเกี่ยวกับการวิเคราะห์คำวินิจฉัยและแนวคิดสำคัญที่เกี่ยวข้อง ข้อเท็จจริงในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งได้รับความคิดเห็นทางวิชาการ อันเป็นลักษณะของข้อมูล

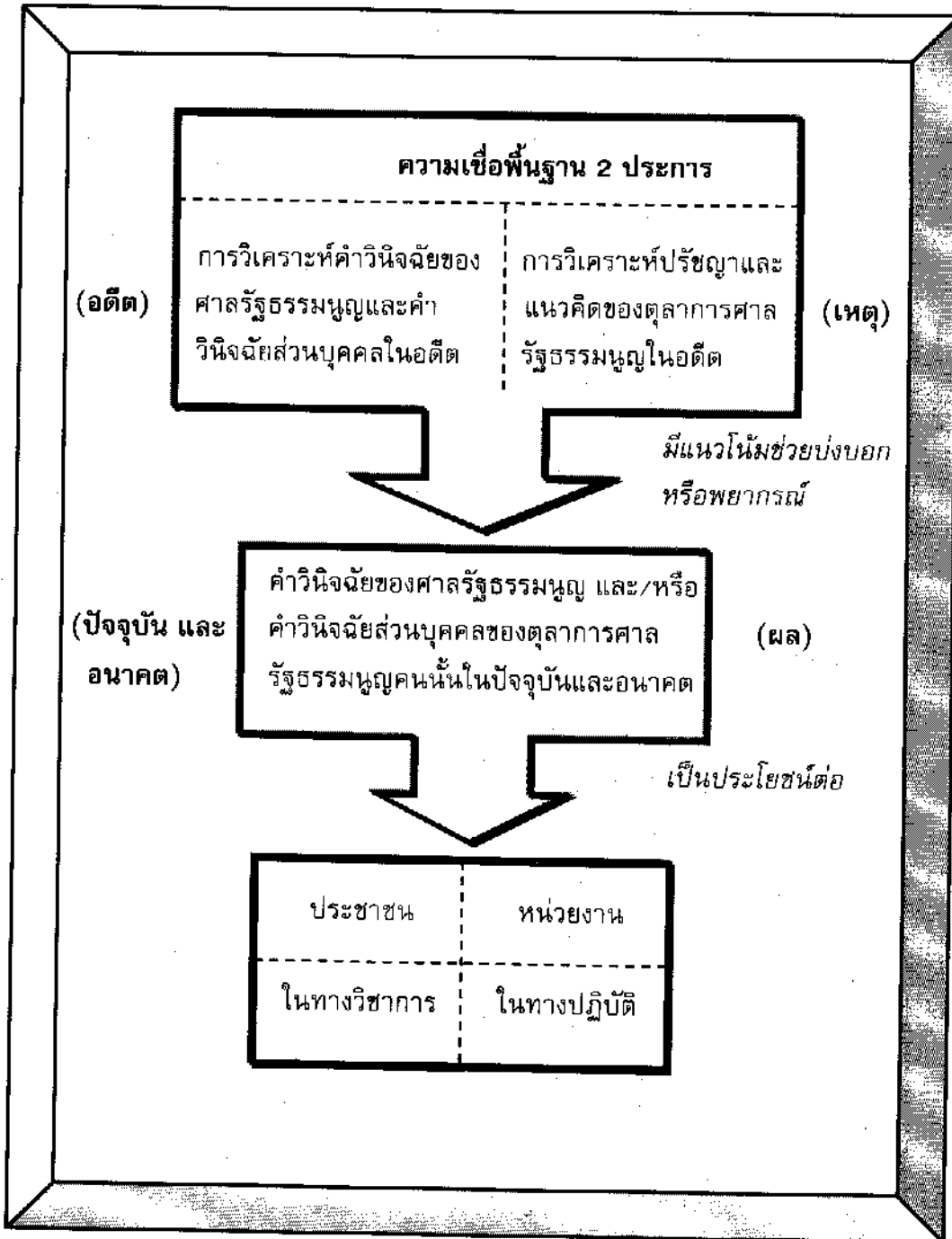
สำหรับอนาคตด้วย (2) นำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางสำหรับแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ (3) เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐซึ่งรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะมีส่วนช่วยให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มความระมัดระวังและความรอบคอบในการปฏิบัติหน้าที่ (4) มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ประชาชนเกิดตื่นตัว มั่นใจ กล้าที่จะใช้สิทธิเสรีภาพ และเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบศาลรัฐธรรมนูญเพิ่มมากขึ้น ๆ และ (5) มีส่วนช่วยเสนอข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการคัดเลือกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใหม่เมื่อคนเก่าตายลาออก หรือหมดวาระ โดยองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในการคัดเลือกจะได้ทราบและเข้าใจแนวคิดหรืออุดมการณ์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนว่าเป็นอย่างไร เป็นไปในทิศทางใด แล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาประกอบการพิจารณาสำหรับคัดเลือกบุคคลที่มีแนวคิดหรืออุดมการณ์ที่ประเทศชาติและประชาชนโดยส่วนรวมต้องการเข้าไปดำรงตำแหน่งแทน โดยอาจเข้าไปในลักษณะที่ช่วยลด เพิ่ม หรือถ่วงดุลตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีอยู่ เพื่อให้มีจำนวนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมากเพียงพอที่จะร่วมกันวินิจฉัยไปในทิศทางที่ประชาชนในยุคสมัยนั้นต้องการมีใช้คัดเลือกใครก็ได้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนเข้าไปโดยไม่คำนึงถึงปรัชญา แนวคิด หรืออุดมการณ์ของบุคคลนั้นว่าจะคำนึงถึงผลประโยชน์ตลอดจนความต้องการของประเทศชาติและประชาชนโดยส่วนรวมที่สะท้อนหรือแสดงออกในขณะนั้นเพียงใด ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญจะมีผลต่อทิศทางของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ปัจจุบันวุฒิสภายังไม่มีมาตรการใดที่จะทำการกลั่นกรองแบบนี้และยากจะกระทำได้ถ้าปราศจากการวิเคราะห์ชี้แนะของนักวิชาการที่วิเคราะห์ข้อมูลได้ชัดเจน

2. กรอบการวิเคราะห์และระเบียบวิธีวิจัย

รายงานผลการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อ (1) พิจารณาศึกษาแนวคิดและการบริหารในเรื่องโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญไทย (2) วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไทยทุกเรื่องตั้งแต่ปี 2541 ถึง ปี 2543 (3) วิเคราะห์ภูมิหลังของตุลาการศาล

รัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาประสบการณ์ในการทำงานตลอดจนปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญว่าเป็นอย่างไร และ (4) เสนอแนะผลการศึกษาวิจัยที่สามารถใช้เสริมหรือชี้แนะสำหรับการพัฒนาระบบ เช่น โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ รวมทั้งพัฒนาที่ตัวบุคคล โดยเฉพาะตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

กรอบแนวคิดที่นำมาใช้ในรายงานผลการวิจัยนี้ สืบเนื่องมาจากความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการที่ว่า การวิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในอดีตควบคู่กับการวิเคราะห์ปรัชญาและแนวคิดของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในอดีต ทั้ง 2 ประการนี้ถือว่าเป็น “เหตุ” หรือ “อดีต” ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดหรือพยากรณ์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และ/หรือ คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนนั้นในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งถือว่าเป็น “ผล” หรือ “ปัจจุบันและอนาคต” อันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและหน่วยงานทั้งในทางวิชาการและในทางปฏิบัติ โปรดดูภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาพรวมกรอบแนวคิดที่นำมาใช้

รายงานผลการวิจัยนี้เป็นการผสมผสานข้อมูลจากการวิจัยเอกสารการวิจัยสนามและการสัมภาษณ์ทางวิชาการ เพื่อรับฟังความคิดเห็น การวิจัยเอกสารนั้นได้รวบรวมข้อมูลซึ่งแบ่งเป็นข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากหนังสือ เอกสาร ข้อมูลที่ได้จากเครือข่ายระหว่างประเทศ (international network หรือ internet) และจากคำปรึกษาหรือคำแนะนำจากผู้มีความรู้และมีประสบการณ์สูงเกี่ยวกับศาสตร์รัฐธรรมนุญ ส่วนการวิจัยสนามได้รวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วน ส่วนแรก รวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติพิเศษหรือเป็นผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยให้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 45 คน กรอกแบบสอบถามเองด้วยความสมัครใจ กลุ่มตัวอย่างจำกัดเฉพาะผู้เชี่ยวชาญสาขานิติศาสตร์ ผู้เชี่ยวชาญสาขารัฐศาสตร์หรือรัฐประศาสนศาสตร์ และผู้สั้ดท้ดกรณีทางการเมืองการปกครองและการบริหาร ซึ่งหมายถึงผู้ที่ให้ความสนใจและติดตามการเมืองการปกครองและการบริหารประเทศอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องเป็นเวลานาน แม้มิได้มีอาชีพเป็นนักการเมืองก็ตาม อีกส่วนหนึ่ง รวบรวมจากการสัมภาษณ์แนวสั้ดตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องทุกคน รวมจำนวน 14 คน ทั้งนี้ ได้ให้ความสำคัญและให้สั้ดส่วนการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์การวิจัยเอกสารมากเป็นพิเศษ

เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นในที่นี้จึงเรียก “คำวินิจฉัยกลาง หรือคำวินิจฉัยรวมของศาลรัฐธรรมนูญ” ว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” พร้อมกับเรียก “คำวินิจฉัยส่วนตนของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคน” ว่า “คำวินิจฉัยส่วนบุคคล” ในส่วนนี้แบ่งการนำเสนอเป็น 5 หัวข้อ

2.1 แนวคิดของศาลรัฐธรรมนูญไทยและการบริหารการจัดการในเรื่องโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญไทย

2.1.1 ระบบการเมืองการปกครองและการบริหารของไทยมีส่วนสำคัญในการกำหนดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญ หมายความว่า ในระยะเริ่มแรกที่ฝ่ายการเมืองไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติเข้ามามีอำนาจและบทบาทสำคัญในการปกครองประเทศ ได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการแต่งตั้ง

คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ต่อมาในช่วงเวลาที่ประเทศปกครองโดยคณะปฏิวัติที่ยึดอำนาจการปกครองประเทศและประกาศใช้รัฐธรรมนูญซึ่งเรียกว่าธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรหรือรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ในช่วงเวลานั้นจะไม่มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ และเมื่อระบบการเมืองการปกครองของประเทศเป็นประชาธิปไตยซึ่งสนับสนุนและปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน การควบคุมตรวจสอบ ตลอดจนการปฏิรูปการเมืองการปกครองและการบริหาร ทำให้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นในปี พ.ศ. 2541 และสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ทั้งนี้ **การพิจารณาศึกษาศาลรัฐธรรมนูญไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันส่วนใหญ่จะพิจารณาจากรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ** เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้บัญญัติโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญหรือองค์กรที่เรียกอย่างอื่นไว้ เห็นได้จากรัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 3 ของประเทศได้บัญญัติให้มีคณะตุลาการรัฐธรรมนูญขึ้นเป็นครั้งแรก เหตุผลสำคัญส่วนหนึ่งเป็นเพราะไม่ต้องการให้ศาลยุติธรรมเข้ามาแทรกแซงหรือเข้ามามีอำนาจวินิจฉัยว่ากฎหมายใดขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ อำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีเพียงกรณีเดียว คือ การพิจารณาว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีข้อความแย้งหรือขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ต่อจากนั้นมารัฐธรรมนูญฉบับถาวรทุกฉบับ ไม่รวมรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวและธรรมนูญการปกครอง ก็ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้มีวิวัฒนาการปรับเปลี่ยนทั้งในเรื่องของโครงสร้างและคุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนกระทั่งรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540

2.1.2 ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ได้บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญเป็นส่วนหนึ่งของระบบศาลไทย ซึ่งประกอบด้วยศาลรัฐธรรมนูญ ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลอื่น แม้รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญมีฐานะสูงกว่าศาลทั้งหลาย แต่ศาลรัฐธรรมนูญมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากศาลทั้งหลาย ที่สำคัญ เช่น

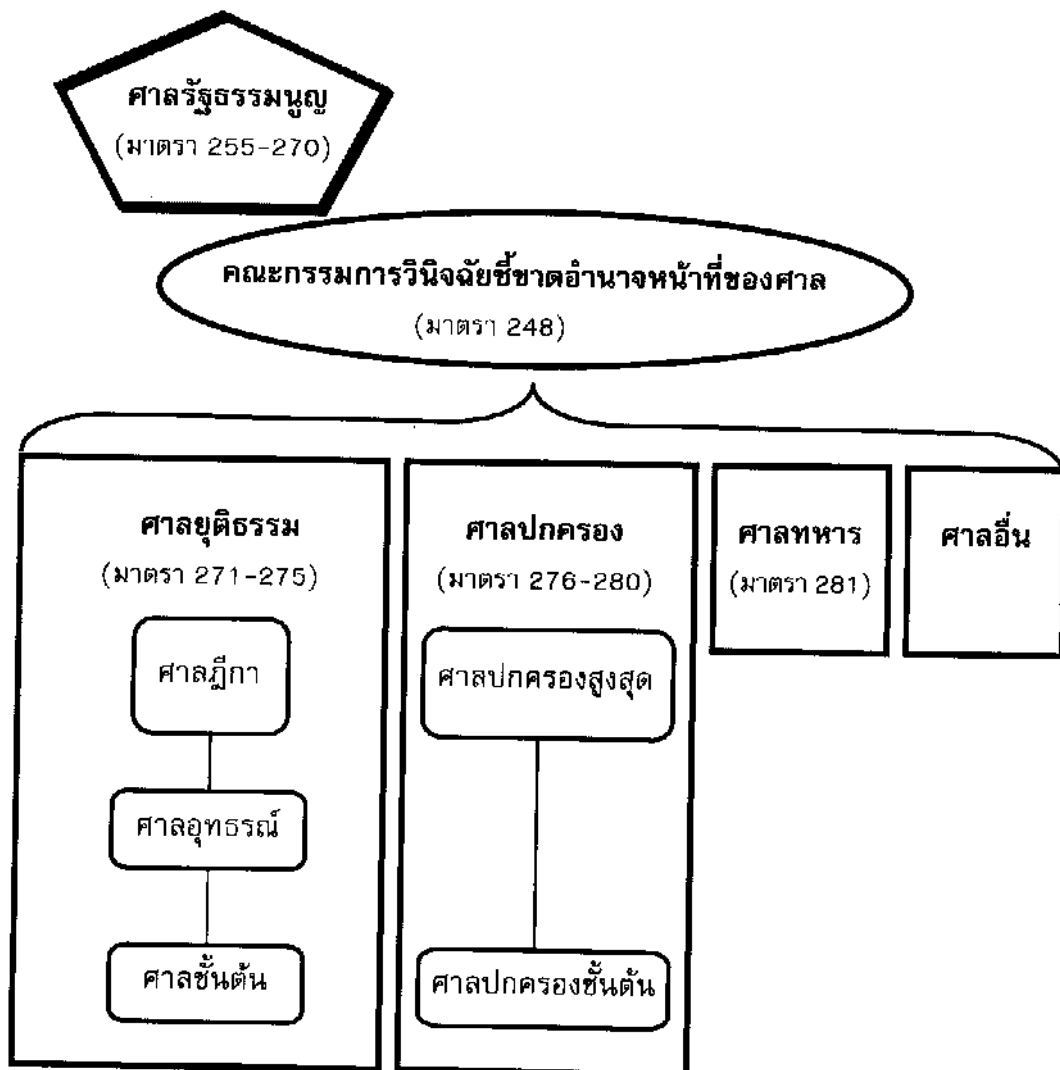
1) ศาลรัฐธรรมนูญเกิดขึ้นตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ โดยสถาปนาศาลรัฐธรรมนูญขึ้นก่อนแล้วจึงมีพระราชบัญญัติออกตามมาภายหลัง ขณะที่ศาลทั้งหลายมีพระราชบัญญัติจัดตั้งออกมาก่อน แล้วจึงสถาปนาหรือจัดตั้งองค์กรนั้นขึ้นภายหลัง

2) รัฐธรรมนูญยังบัญญัติให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญยังมีความพิเศษโดยเป็นเด็ดขาดหรือเป็นที่สุด ไม่อาจอุทธรณ์หรือฎีกาต่อศาลใดๆ ได้ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจึงแสดงให้เห็นถึงความสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับกฎหมายของรัฐสภา มติคณะรัฐมนตรี หรือคำพิพากษาศาล

3) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายตุลาการ และองค์กรอื่นของรัฐ

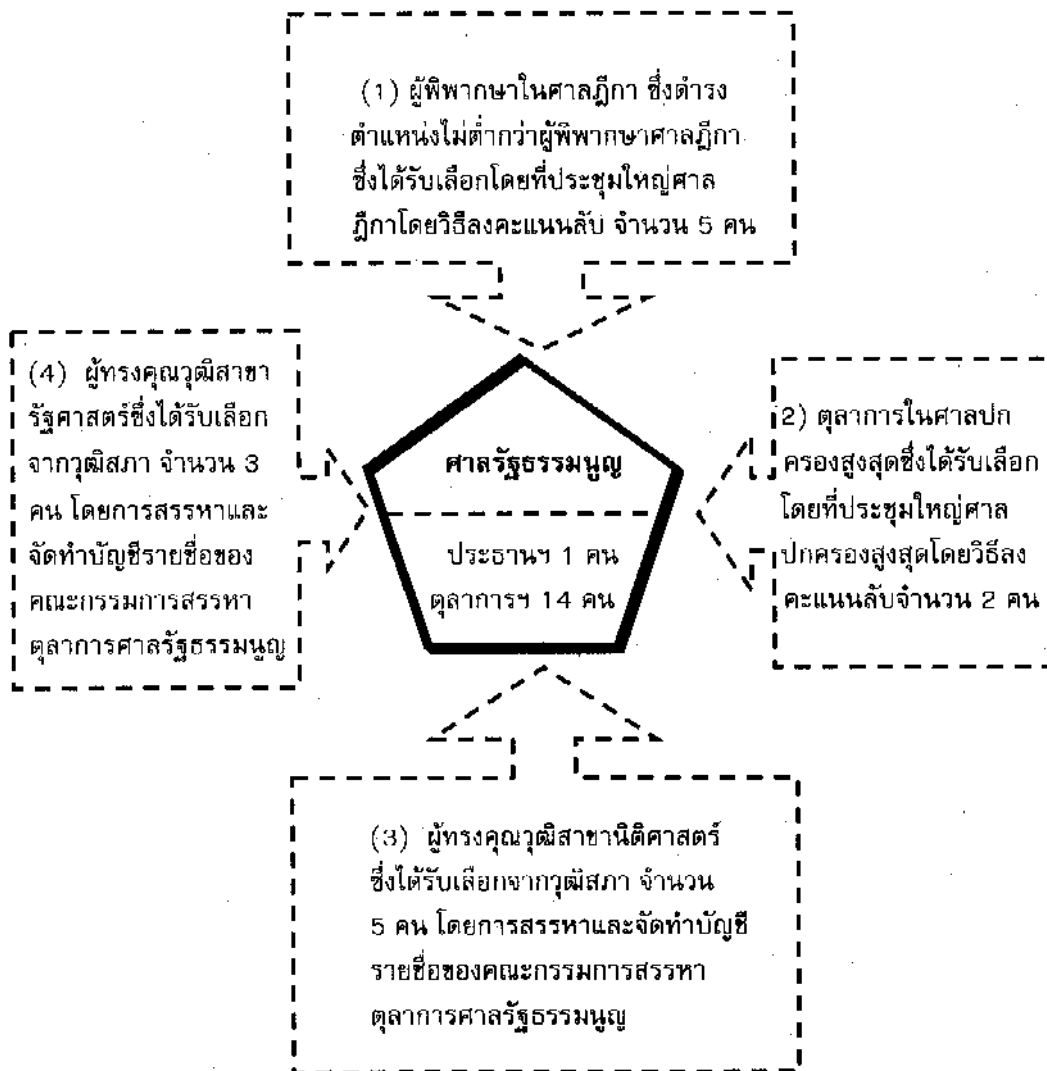
4) แม้รัฐธรรมนูญได้ยังบัญญัติให้มีคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ของศาล คณะกรรมการนี้มีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ของศาลทั้งหลาย แต่ไม่รวมศาลรัฐธรรมนูญ

5) ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระที่ประชาชนฝากความหวังและคาดหวังอย่างสูงสุดที่จะให้ช่วยรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญ ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และช่วยสนับสนุนการปฏิรูปการเมืองการบริหารและการปกครองประเทศ โปรดดูภาพที่ 2

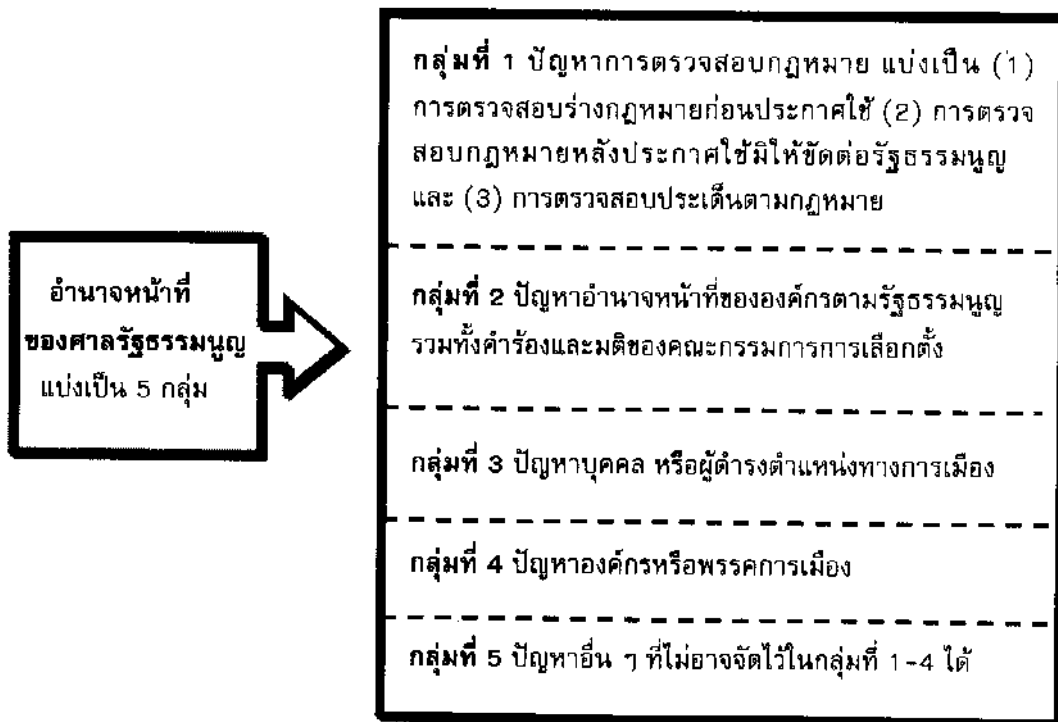
ภาพที่ 2 โครงสร้างระบบศาลไทย ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

2.1.3 ศาลรัฐธรรมนูญมีโครงสร้างหรือองค์ประกอบที่ปลอดจากการแทรกแซงของฝ่ายการเมือง โดยประกอบด้วย ประธานศาลรัฐธรรมนูญ 1 คน และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นอีก 14 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งตามคำแนะนำของวุฒิสภาจากบุคคล ดังปรากฏในภาพที่ 3

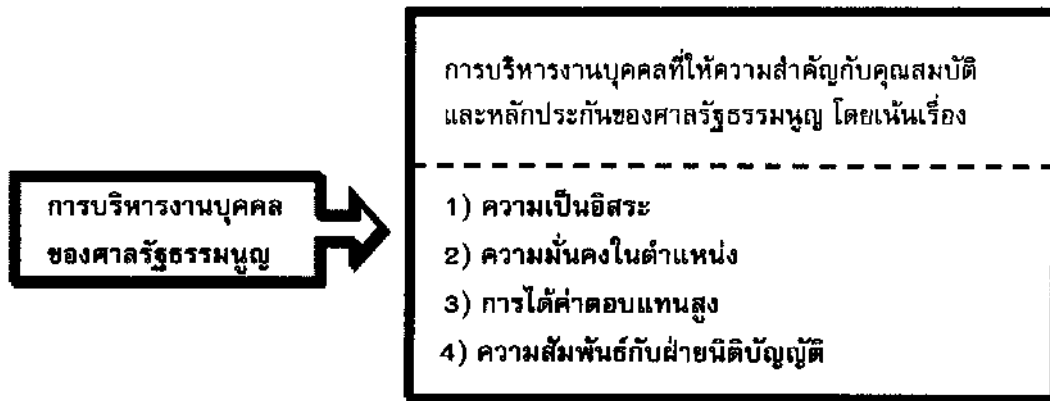
ภาพที่ 3 โครงสร้างศาลรัฐธรรมนูญ

2.1.4 เดิมอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญมีไม่มาก แต่หลังจากประเทศเป็นประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 เป็นฉบับแรกที่ได้จัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ และบัญญัติให้ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวางมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับอำนาจหน้าที่ของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญในอดีต โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังสรุปไว้ในภาพที่ 4

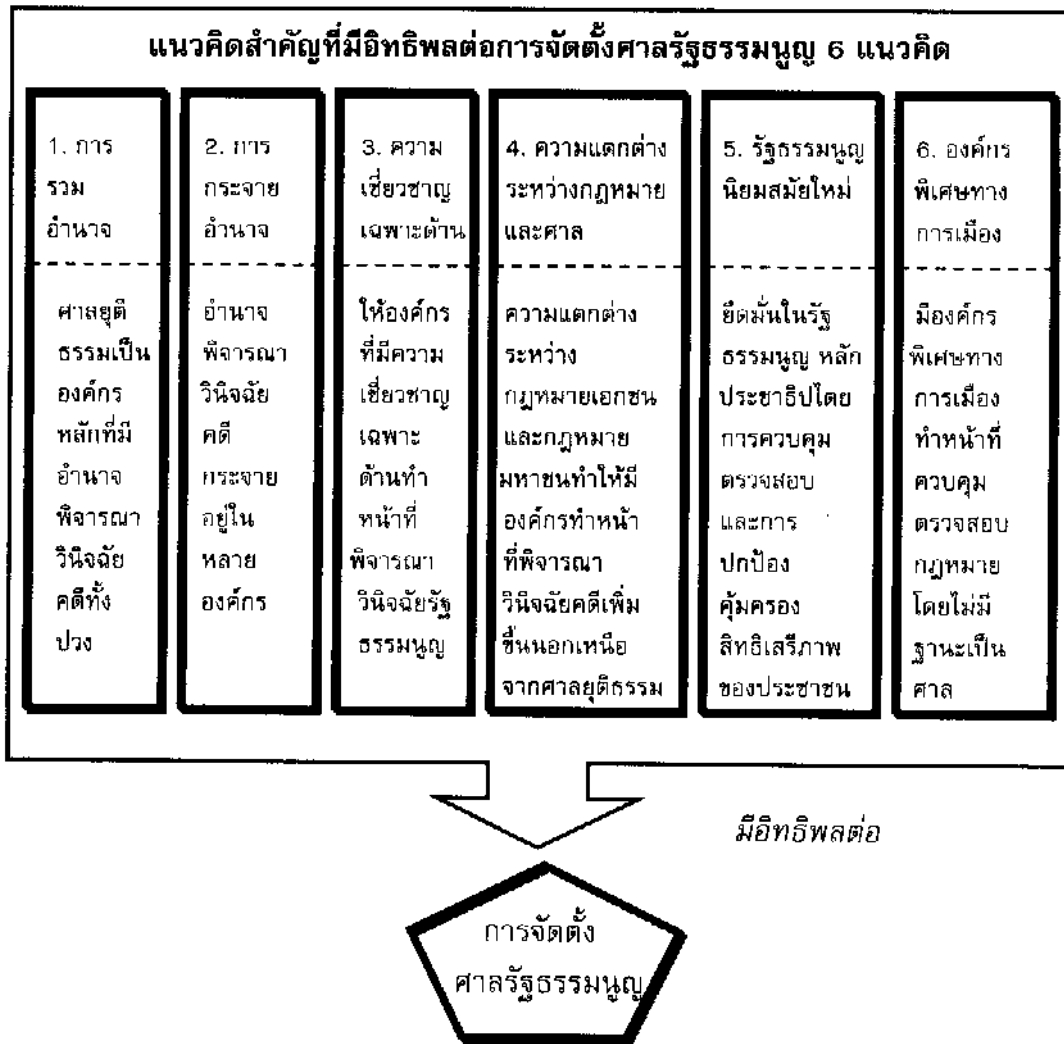
ภาพที่ 4 อำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญที่แบ่งเป็น 5 กลุ่ม

2.1.5 ในส่วนของการบริหารงานบุคคล รัฐธรรมนูญได้ให้ความสำคัญกับคุณสมบัติและหลักประกันของศาลรัฐธรรมนูญโดยเน้นเรื่องความเป็นอิสระ ความมั่นคงในตำแหน่ง การได้ค่าตอบแทนสูง และความสัมพันธ์กับฝ่ายนิติบัญญัติ โดยวุฒิสภาซึ่งมีอำนาจถวายคำแนะนำต่อพระมหากษัตริย์เพื่อลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและยังมีอำนาจถอดถอนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอีกด้วย ทั้งหมดนี้ได้สรุปไว้ในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การบริหารงานบุคคลของศาลรัฐธรรมนูญ

2.1.6 การที่ศาลรัฐธรรมนูญไทยมีโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ และการบริหารงานบุคคลดังกล่าวข้างต้น เหตุผลส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของแนวคิดจากต่างประเทศที่เป็นสากล แนวคิดสำคัญของต่างประเทศที่มีอิทธิพลต่อการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญมีหลายแนวคิด แต่ละแนวคิดอาจมีหลักการบางส่วนที่คาบเกี่ยวกันได้ ในทางปฏิบัติไม่อาจแยกแต่ละแนวคิดออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่ละประเทศอาจนำแต่ละแนวคิดหรือหลายแนวคิดไปใช้ได้ โดยไม่จำเป็นที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะยึดถือและใช้เพียงแนวคิดเดียวตลอดเวลา นอกจากนี้บางประเทศอาจมองแนวคิดในมุมมองที่แตกต่างกันได้ เช่น มองว่าศาลรัฐธรรมนูญเกิดจากแนวคิดรวมอำนาจ เพราะมีองค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยปัญหารัฐธรรมนูญเพียงองค์กรเดียว ในขณะที่บางประเทศอาจมองว่าศาลรัฐธรรมนูญเกิดจากแนวคิดความเชี่ยวชาญ เฉพาะด้าน เป็นต้น โปรดดูภาพที่ 6 ประกอบ

ภาพที่ 6 แนวคิดสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญ

2.2 ผลการศึกษาวิจัยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ปี 2541 ถึง ปี 2543 จำนวน 1,403 เรื่อง

2.2.1 จำนวนคำวินิจฉัยที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ คำวินิจฉัยที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้ ตั้งแต่ปี 2541 ถึง ปี 2543 มีจำนวน 1,403 เรื่อง แบ่งเป็น คำวินิจฉัยของศาล

รัฐธรรมนูญ 101 เรื่อง และคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาล
 รัฐธรรมนูญอีก 1,302 เรื่อง ทั้งนี้ ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนคำวินิจฉัยที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้

ปี	จำนวน (เรื่อง หรือ คำวินิจฉัย)	คำวินิจฉัย ของศาล รัฐธรรมนูญ	คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา	รวมเรื่องที่ วิเคราะห์ ในที่นี้
2541	16 (ครบทุกเรื่อง)	16	208	
2542	54 (ครบทุกเรื่อง)	54	701	
2543	31 (ไม่ครบทุกเรื่อง) [*]	31	393	
รวม	101	101	1,302	1,403

^{*}ในปี 2543 มีจำนวนทั้งสิ้น 64 เรื่อง แต่ที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา จนถึงเดือน
 สิงหาคม 2544 ซึ่งเป็นเวลาที่เก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลตามโครงการศึกษาวิจัยนี้มี
 จำนวน 31 เรื่องเท่านั้น เรื่องสุดท้ายที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ คือ คำวินิจฉัยที่
 31/2543¹ แต่ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน 2544 จะได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพิ่มอีก
 33 เรื่อง ทำให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในปี 2543 ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา
 ครบทั้ง 64 เรื่อง แต่ก็มีได้นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ด้วย เนื่องจากข้อจำกัดเรื่องเวลา
 ของโครงการศึกษาวิจัยนี้ที่สิ้นสุดในวันที่ 31 ธันวาคม 2544

2.2.2 ประเภทของผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ หากจัด
 แบ่งประเภทของผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติของ
 รัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ มีจำนวน
 15 ประเภท แต่ ถ้าจัดแบ่งตามตำแหน่ง จะมีจำนวน 11 ประเภท
 เนื่องจากได้รวมประเภทที่เป็นตำแหน่งเดียวกันหรือเป็นคน ๆ เดียวกัน
 ไว้ด้วยกัน เช่น รวมประธานรัฐสภา และประธานสภาผู้แทนราษฎรเข้า
 ด้วยกัน เพราะเป็นบุคคลคนเดียวกัน โปรดดูตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ประเภทของผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย

ประเภทของผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ	
1) จัดแบ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจ	2) จัดแบ่งตามตำแหน่ง
1) ประธานรัฐสภา (มาตรา 142)	1) ประธานรัฐสภา หรือ ประธานสภาผู้แทนราษฎร
2) ประธานรัฐสภาหรือองค์การตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา 266)	
3) ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา หรือประธานรัฐสภา (มี 2 กรณี ตามมาตรา 262 และมาตรา 263)	
4) ประธานสภาผู้แทนราษฎร หรือประธานวุฒิสภา (มี 3 กรณี ตามมาตรา 177 มาตรา 96 และมาตรา 219)	2) ประธานวุฒิสภา
5) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (มาตรา 118 (8))	3) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
6) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 180)	4) สมาชิกวุฒิสภา
7) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร กรรมการบริหารของพรรคการเมืองหรือสมาชิกพรรคการเมือง (มาตรา 47 วรรคสาม)	5) กรรมการบริหารของพรรคการเมือง หรือสมาชิกพรรคการเมือง หรือผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมือง
8) ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมือง (ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 17)	
9) ศาล (หมายถึง ศาลยุติธรรม ศาลปกครอง ศาลทหาร และศาลอื่น ๆ) (มาตรา 264)	6) ศาล
10) นายกรัฐมนตรี (มาตรา 262)	7) นายกรัฐมนตรี
11) อัยการสูงสุด (มาตรา 83)	8) อัยการสูงสุด
12) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (มี 2 กรณี ตามมาตรา 295 และมาตรา 321 วรรคสอง)	9) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ
13) ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (มาตรา 198)	10) ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา
14) คณะกรรมการการเลือกตั้ง (มี 3 กรณี ตามมาตรา 315 วรรคห้า (2) มาตรา 319 วรรคสาม และมาตรา 324 วรรคหนึ่ง (2))	11) คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือ นายทะเบียนพรรคการเมือง
15) นายทะเบียนพรรคการเมือง (มี 2 กรณี ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 27 และ มาตรา 65, 72, 73)	

เมื่อพิจารณาศึกษาถึงจำนวนผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยโดยใช้การจัดแบ่งตามตำแหน่งออกเป็น 11 ประเภทดังกล่าว พบว่า ในจำนวน 101 คำวินิจฉัย ศาลยุติธรรมเป็นผู้ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญมากที่สุด คือ มีจำนวน 51 เรื่อง รองลงมาตามลำดับคือ คณะกรรมการการเลือกตั้งหรือนายทะเบียนพรรคการเมือง จำนวน 16 เรื่อง และประธานรัฐสภาหรือประธานสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 13 เรื่อง สำหรับผู้ยื่นคำร้องจำนวนน้อยที่สุดโดยยื่นคนละ 1 เรื่อง คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา นายกรัฐมนตรี และ ผู้ขอจัดตั้งพรรคการเมือง ในขณะที่สมาชิกวุฒิสภา และอัยการสูงสุดไม่ได้ยื่นคำร้องแม้แต่เรื่องเดียว

เป็นที่น่าสังเกตว่าในจำนวนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ 101 เรื่อง นั้น มีเพียงศาลยุติธรรมเท่านั้นที่ยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย ศาลอื่นใด เช่น ศาลปกครอง หรือศาลทหาร ยังไม่เคยยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญ

2.2.3 **มาตราที่ผู้ยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย** จากคำวินิจฉัย 101 เรื่อง มาตราที่ผู้ยื่นคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุดคือ มาตรา 264 มีจำนวน 53 เรื่อง มาตราที่กำหนดว่าเมื่อเกิดการโต้แย้งขึ้น ให้ศาลรอกการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว และส่งเรื่องมาให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย

2.2.4 **จำนวนประเด็นหลักของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ** ประเด็นหลักของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ หมายถึง ประเด็นสำคัญที่ปรากฏอยู่ในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ โดยเป็นประเด็นที่องค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้ร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญนำไปใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยและคณะผู้ศึกษาวิจัยได้นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ ประเด็นหลักนั้นอาจมีประเด็นเดียวหรือหลายประเด็นก็ได้ สำหรับคำวินิจฉัยจำนวน 101 เรื่องนั้น มีประเด็นหลักตั้งแต่ 1-4 ประเด็นหลัก โดยมี 1 ประเด็นหลักมากที่สุด คือ 75 เรื่อง, รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ มี 2 ประเด็นหลัก 20 เรื่อง, มี 3 ประเด็นหลัก 5 เรื่อง, และมี 4 ประเด็นหลัก 1 เรื่อง

2.2.5 ประเภทของปัญหาที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณา
วินิจฉัย ได้จัดแบ่งตาม “อำนาจหน้าที่ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ” มี 5 ประเภท ได้แก่ (1) ปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย (2) ปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ (3) ปัญหาบุคคลหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (4) ปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมือง และ (5) ปัญหาอื่น ๆ ซึ่งนอกเหนือจากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เช่น คำวินิจฉัยที่ 24/2543 ที่ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาเสนอเรื่องพร้อมความเห็น เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญมาตรา 198 กรณีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของระเบียบคณะกรรมการการเลือกตั้งฯ

ผลการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์โดยใช้การจัดแบ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้ สรุปได้ว่า ปัญหาการตรวจสอบกฎหมายมีมากที่สุดทั้ง 3 ปี คือ มี 11, 41 และ 14 เรื่อง ตามลำดับ รวมทั้งสิ้น 66 เรื่อง ส่วนปัญหาอื่น ๆ มีน้อยที่สุดเพียง 1 เรื่อง โปรดดูตารางที่ 3

ตารางที่ 3 คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ปี 2541 ถึง ปี 2543 จำนวน 101 เรื่อง จำแนกตาม ปี และประเภทของปัญหาที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย จำนวน 5 ประเภท

คำวินิจฉัย ปี	ประเภทของปัญหาที่ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย 5 ประเภท					รวม
	1) ปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย	2) ปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ	3) ปัญหาบุคคลหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง	4) ปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมือง	5) ปัญหาอื่น ๆ	
	การตรวจสอบร่างกฎหมายก่อนและหลังประกาศใช้ และการตรวจสอบประเด็นตามกฎหมาย	รวมทั้งคำร้องและมติของคณะกรรมการการเลือกตั้ง	ครอบคลุมคุณสมบัติหรือสมาชิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง และตำแหน่งที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ตลอดจนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจงใจไม่ยื่นบัญชี	ครอบคลุมเรื่องพรรคการเมืองและการยุบพรรคการเมือง	ปัญหาอื่นใดที่ไม่อาจจัดไว้ในข้อ 1-4	
2541	11	4	0	1	0	16
2542	41	6	2	5	0	54
2543	14	5	7	4	1	31
รวม	66	15	9	10	1	101

2.2.6 ทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ในการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยส่วนบุคคลในที่นี้ คณะผู้ศึกษาวิจัยมิได้ดำเนินการในลักษณะของการนำคำวินิจฉัยมารวบรวม เรียบเรียง แล้วเขียนบรรยายหรือพรรณนา พร้อมวิพากษ์วิจารณ์คำวินิจฉัยนั้น แต่ได้ดำเนินการจัดกลุ่ม และแยกประเภทคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคน เพื่อให้ได้จำนวนตัวเลขและตัวเลขรวมของแต่ละกลุ่ม ต่อจากนั้นจึงนำตัวเลขเสนอในตารางเพื่อพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ต่อไป ประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินการเช่นนี้ ไม่เพียงทำให้เห็นทั้งภาพรวมและภาพย่อยตลอดจนลักษณะและผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญและของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนในอดีตเท่านั้น แต่ยังทำให้เห็นพัฒนาการหรือแนวทางของคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนซึ่งในที่สุดจะกลายเป็นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเมื่อเป็นเสียงข้างมาก หรือเป็นลักษณะของการนำข้อมูลที่ได้จากการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ไปใช้ในการพยากรณ์แนวโน้มหรือทิศทางของคำวินิจฉัยในอนาคต ทั้งนี้ จะมีส่วนช่วยให้ผลการวิจัยเอกสาร โดยเฉพาะในส่วนสำคัญคือส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนชัดเจน เป็นระบบ และน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ การที่บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนมีอิสระในการพิจารณาวินิจฉัย อรรถคดีให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคนจึงมีอิสระที่จะพิจารณาวินิจฉัยและเขียนคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตนไปในลักษณะที่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย หรือใช้ถ้อยคำอื่น เป็นต้นว่า ยกคำร้อง ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัย จำหน่ายคดี หรือขัดหรือแย้ง หรือไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ก็ได้ ดังนั้น การจัดกลุ่ม แยกประเภทเพื่อให้ได้ตัวเลขจึงเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะทำให้คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนที่มีต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 101 เรื่อง ซึ่งมีความแตกต่างกันพอสมควรดังกล่าวแล้ว เป็นระบบและ

เป็นหมวดหมู่ที่แสดงให้เห็นถึงความเหมือน ความคล้ายคลึง หรือความแตกต่างกันของคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคน ในทุกคำวินิจฉัยได้อย่างชัดเจน และยังสามารถนำไปวิเคราะห์ทางสถิติตามความจำเป็นได้อีกด้วย โปรดดูตารางที่ 9 ท้ายสุด

หลังจากนำคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคน (จำนวน 1,302 เรื่อง) ที่มีส่วนในการพิจารณาวินิจฉัยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ (จำนวน 101 เรื่อง) ในปี 2541 ถึง ปี 2543 มาแปลงและจัดกลุ่มแล้ว สรุปได้ว่า คะแนนเสียงของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเฉพาะส่วนที่ **ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ²** และ **ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ³** (โดยไม่รวม **อื่น ๆ⁴**) มีลักษณะที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนและยังแสดงให้เห็นสาระสำคัญ 2 ประการ

ประการแรก เมื่อใดก็ตามที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย มีแนวโน้มของคำวินิจฉัยที่จะเป็นไปในทิศทางที่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมากกว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ในอัตราส่วน 7.1 : 1 ส่วน ปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมือง มีแนวโน้มของคำวินิจฉัยที่จะเป็นไปในทิศทางที่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมากกว่าไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ในอัตราส่วน 8.8 : 1

ประการที่สอง แต่เมื่อใดตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มของคำวินิจฉัยที่จะเป็นไปในทิศทางที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมากกว่าชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ในอัตราส่วน 1 : 2.3 ส่วน ปัญหาบุคคลหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มีแนวโน้มของคำวินิจฉัยที่จะเป็นไปในทิศทางที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญมากกว่าชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ในอัตราส่วน 1 : 8.9

ส่วนปัญหาอื่นๆ ไม่อาจแสดงแนวโน้มได้เพราะตัวเลขน้อยเกินไป โปรดดูตารางที่ 4 ประกอบ

**ตารางที่ 4 แนวโน้มทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ
 จำแนกตามกลุ่ม และประเภทของปัญหา 5 ประเภท**

แนวโน้มทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ			
กลุ่ม	ประเภทของปัญหา 5 ประเภท	คะแนนเสียง	
		ชอบ	ไม่ชอบ
กลุ่มที่ 1 มีแนวโน้มทำให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยไปในทิศทางที่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ	1. ปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย (จำนวน 66 เรื่อง)	701	98
	ปรับตัวเลขเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำ	7.1	1
	2. ปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมือง (จำนวน 10 เรื่อง)	97	11
	ปรับตัวเลขเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำ	8.8	1
กลุ่มที่ 2 มีแนวโน้มทำให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยไปในทิศทางที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ	3. ปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ (จำนวน 15 เรื่อง)	51	119
	ปรับตัวเลขเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำ	1	2.3
	4. ปัญหาบุคคลหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง (จำนวน 9 เรื่อง)	11	98
	ปรับตัวเลขเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำ	1	8.9
กลุ่มที่ 3 (ไม่อาจแสดงแนวโน้มได้ เพราะตัวเลขน้อยเกินไป)	5. ปัญหาอื่น ๆ (จำนวน 1 เรื่อง)	5	7
	ปรับตัวเลขเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำ	1	1.4

2.2.7 การแสดงจุดยืนของคำวินิจฉัยส่วนบุคคล จากการวิจัยเอกสารพบความชัดเจนในการยึดมั่นในจุดยืนของคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางคนอย่างชัดเจน

1) คำวินิจฉัยส่วนบุคคลที่มีต่อปัญหาขององค์กรหรือพรรคการเมือง จากจำนวนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ 101 เรื่อง มีคำวินิจฉัยที่เป็นปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมืองรวมทั้งสิ้น 10 เรื่อง ในจำนวนนี้ นายโกเมน ภัทรภิรมย์ มาจากผู้ทรงคุณวุฒิสาขานิติศาสตร์ ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยครบทุกครั้ง แต่มีคำวินิจฉัยที่แตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่

กล่าวคือ ไม่มีคำวินิจฉัยว่า “ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” แม้แต่เรื่องเดียว แต่มีคำวินิจฉัยว่า “ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” 2 เรื่อง และมีคำวินิจฉัยเรื่องที่มีลักษณะเดียวกันว่า “อื่น ๆ” เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ไม่มีอำนาจสั่งยุบพรรคการเมือง (เนื่องจากเห็นว่าเป็นอำนาจที่พระราชบัญญัติพรรคการเมืองฯ มอบให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย โดยไม่ใช่อำนาจที่รัฐธรรมนูญมอบให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัย) หรือให้ ยกคำร้อง จำนวน 8 เรื่อง (0 : 2 : 8) ในขณะที่ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญอื่นเกือบทุกคนไม่มีคำวินิจฉัยว่า “อื่น ๆ” คำวินิจฉัยของ นายโกเมน ภัทรภิรมย์ เช่นนี้ มีส่วนแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในจุดยืนของคำวินิจฉัยในเรื่องปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมืองอย่างชัดเจน เห็นตัวอย่างได้จาก คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของ นายโกเมน ภัทรภิรมย์ ที่ 6/2541 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้ศาลรัฐธรรมนูญมีคำสั่งยุบพรรคมวลชนเนื่องจากไปรวมกับพรรคความหวังใหม่ ซึ่งวินิจฉัยว่า ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจสั่งยุบพรรคมวลชน รวมทั้งคำวินิจฉัยที่ 2/2542 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้สั่งยุบพรรคปฏิรูป และคำวินิจฉัยที่ 29/2543 เรื่อง นายทะเบียนพรรคการเมืองขอให้สั่งยุบพรรคธรรมรัฐ ทั้ง 2 คำวินิจฉัยนี้ นายโกเมน ภัทรภิรมย์ได้วินิจฉัยให้ยกคำร้องเนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจรับคำร้อง

2) คำวินิจฉัยส่วนบุคคลที่มีต่อปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย จากจำนวนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้ 101 เรื่อง (โปรดดูตารางที่ 9) มีคำวินิจฉัยที่เป็นปัญหาการตรวจสอบกฎหมายรวมทั้งสิ้น 66 เรื่อง ในจำนวนนี้ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสาขารัฐศาสตร์ มีคำวินิจฉัยเรื่องที่มีลักษณะเดียวกันแตกต่างกันซ้ำกับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่ กล่าวคือ มีคำวินิจฉัยว่า “ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” 19 เรื่อง “ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” 42 เรื่อง วินิจฉัยว่า “อื่น ๆ” 1 เรื่อง และไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัย 4 เรื่อง (19 : 42 : 1 : 4) ขณะที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่เกือบทุกคน เช่น นายปรีชา เฉลิมวณิช มีคำวินิจฉัยว่า “ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” 56 เรื่อง “ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” 4 เรื่อง และ “อื่น ๆ” 6 เรื่อง (56 : 4 : 6) รวมทั้ง

นายสุวิทย์ อีรพงษ์ มีคำวินิจฉัยว่า “**ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ**” 57 เรื่อง “**ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ**” 6 เรื่อง “**อื่น ๆ**” 1 เรื่อง และ**ไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัย** 2 เรื่อง (57 : 6 : 1 : 2) เป็นต้น คำวินิจฉัยของนายชัยอนันต์ สมุทวณิช เช่นนี้ มีส่วนแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในจุดยืนของคำวินิจฉัยในเรื่องปัญหาการตรวจสอบกฎหมายชัดเจนเห็นตัวอย่างได้จากคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่ 4/2542 วินิจฉัยว่าประกาศกำหนดอัตราดอกเบี้ยสูงสุดของธนาคารไทยพาณิชย์จำกัด (มหาชน) ภายใต้ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยฯ เป็นประกาศที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ ตลอดทั้งคำวินิจฉัยที่ 5/2542 และ 12-35/2542 ได้วินิจฉัยว่าเนื่องจากประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทยฯ และพระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินกู้ยืมของสถาบันการเงินฯ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียกอัตราดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี มีฐานะเป็นบทบัญญัติของกฎหมายและขัดต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30

3) จำนวนคำวินิจฉัยว่า “**อื่น ๆ**” คำวินิจฉัยที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้จำนวน 101 เรื่องซึ่งแบ่งเป็นปัญหา 5 ประเภทนั้นมีคำวินิจฉัยส่วนบุคคลว่า “**อื่น ๆ**” จำนวนมากพอสมควร หมายความว่า **แทนที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะมีคำวินิจฉัยส่วนบุคคลต่อประเด็นหลักของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่โดยทั่วไปแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ ชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ แต่ปรากฏว่า มีบ่อยครั้งที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางคนได้มีคำวินิจฉัยไปในลักษณะที่แตกต่างจาก 2 กลุ่มดังกล่าว เช่น วินิจฉัยให้ยกคำร้อง หรือวินิจฉัยว่าศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจรับคำร้อง หรือไม่วินิจฉัยประเด็นหลัก เป็นต้น** (ทั้งนี้ไม่นับรวมเรื่องที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมิได้ร่วมพิจารณาวินิจฉัย) ผลที่ได้จากการวิจัยเอกสารครั้งนี้แสดงให้เห็นคำวินิจฉัยในลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน นั่นก็คือ จากจำนวนเรื่องที่วินิจฉัยทั้งหมด 101 เรื่อง

3.1) นายปรีชา เฉลิมวณิชย์ นายจุมพล ณ สงขลา และนายอิสสระ นิตินันท์ประภาศ โดย 2 คนแรกมาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา ส่วนคนหลังสุดมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ มีจำนวนคำวินิจฉัยที่จัดอยู่ในกลุ่ม “**อื่น ๆ**” จำนวน 12 เรื่อง 10, และ 9 เรื่อง

ตามลำดับ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่แบ่งเป็นคำวินิจฉัยที่มีต่อปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย และ/หรือ ปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ (โปรดดูตารางที่ 9)

3.2) มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 3 คน ได้แก่ พลโท จุล อดิเรก นายสุจินดา ยงสุนทร และนายสุวิทย์ อีรพงษ์ มีคำวินิจฉัยที่จัดอยู่ในกลุ่มอื่น ๆ จำนวนน้อยที่สุด คือ 1 เรื่องเท่านั้น โดยเป็นคำวินิจฉัยที่มีต่อปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย นอกจากนี้ นายประเสริฐ นาสกุล มีจำนวน 2 เรื่อง ทั้งนี้ เป็นคำวินิจฉัยที่มีต่อปัญหาการตรวจสอบกฎหมายและองค์กรหรือพรรคการเมืองปัญหาละ 1 เรื่อง ข้อมูลส่วนนี้มีส่วนแสดงให้เห็นว่า ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 3 คนดังกล่าว ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันนิติศาสตร์ ยกเว้น นายสุวิทย์ อีรพงษ์ ที่มาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา **ได้พิจารณาวินิจฉัยและยึดถือประเด็นหลักในการทำคำวินิจฉัยอย่างเคร่งครัด**

3.3) มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 3 คน ที่เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยปัญหาไม่ครบ 101 เรื่อง เนื่องจากพ้นจากตำแหน่งเพราะอายุครบ 70 ปีบริบูรณ์ หรือลาออก หรือเพิ่งเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ ได้แก่ นายเชาวน์ สายเชื้อ ร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวน 69 เรื่อง โดยไม่ปรากฏว่ามีคำวินิจฉัยที่จัดอยู่ในกลุ่มอื่นแม้แต่เรื่องเดียว ขณะที่ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวน 96 เรื่อง ในจำนวนนี้มีคำวินิจฉัยที่จัดอยู่ในกลุ่มอื่น ๆ จำนวน 1 เรื่อง รวมทั้ง นายสุจิต บุญบงการ ร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวน 26 เรื่อง ในจำนวนนี้มีคำวินิจฉัยที่จัดอยู่ในกลุ่มอื่น ๆ จำนวน 1 เรื่อง ทั้ง 3 คนนี้ ล้วนมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันรัฐศาสตร์ เช่นนี้ **มีส่วนแสดงให้เห็นถึงการพิจารณาวินิจฉัยที่ยึดถือประเด็นหลักในการทำคำวินิจฉัยอย่างเคร่งครัด** แม้ว่าจะวินิจฉัยไม่ครบ 101 เรื่องก็ตาม

ข้อสังเกต ในเรื่องการมีคำวินิจฉัยในกลุ่มอื่น ๆ เช่น วินิจฉัยให้ ยกคำร้อง หรือ ไม่วินิจฉัยประเด็นหลักนั้น ตามหลักทั่วไป ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยในองค์คณะมาตั้งแต่เริ่มแรก ต้องทำวินิจฉัยและทำคำวินิจฉัยในขั้นสุดท้ายด้วย **การไม่วินิจฉัย** จะเกิดขึ้นได้เมื่อ (1) เป็นกรณีที่องค์คณะของตุลาการ

ศาลรัฐธรรมนูญมีมติด้วยเสียงข้างมากกว่า ไม่ควรรับเรื่องไว้พิจารณา
วินิจฉัย (2) ได้เข้าร่วมเป็นองค์คณะในการพิจารณาวินิจฉัยมาตั้งแต่เริ่ม
แรก แต่ต่อมาพบว่าได้เข้าไปมีส่วนได้ส่วนเสีย จึงไม่อาจร่วมพิจารณา
วินิจฉัยต่อไปอีกทำให้ไม่มีสิทธิที่จะวินิจฉัยในขั้นสุดท้าย หรือ (3) ได้
เข้าร่วมเป็นองค์คณะมาตั้งแต่เริ่มแรกแต่ในวันลงมติไม่ได้เข้าร่วม
ประชุมเนื่องจากลาป่วยหรือลากิจ เช่น ไปราชการต่างประเทศ หรือ

(4) แม้เข้าร่วมแต่ไม่ลงมติ เพราะเห็นว่าไม่ควรรับไว้พิจารณามาแต่ต้น
แต่ในทางปฏิบัติ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางคนไม่
วินิจฉัยประเด็นหลักซึ่งเป็นประเด็นที่ปรากฏอยู่ในคำวินิจฉัยของศาล
รัฐธรรมนูญ เช่น ศาลรัฐธรรมนูญมีประเด็นหลักอยู่ 2 ประเด็น ตุลาการ
ศาลรัฐธรรมนูญบางคนไม่วินิจฉัยประเด็นหลักที่ 1 หรือประเด็นหลักที่
2 ประเด็นใดประเด็นหนึ่ง หรือบางคนอาจไม่วินิจฉัยประเด็นหลักทั้ง 2
ประเด็น ยิ่งไปกว่านั้น **ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางคนอาจกำหนด
ประเด็นขึ้นเอง** และวินิจฉัยประเด็นอื่นที่กำหนดไว้ นั้น สาเหตุที่เป็น
เช่นนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้
ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนมีอิสระในการพิจารณาวินิจฉัยยรรด
คดีให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่
ละคนจึงมีอิสระที่จะพิจารณาวินิจฉัยและเขียนคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของ
ตนไปในลักษณะที่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วย หรือใช้ถ้อยคำอื่น เป็นต้น
ว่า ยกคำร้อง ไม่จำเป็นต้องวินิจฉัย จำหน่ายคดี หรือขัดหรือแย้ง หรือ
ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ก็ได้

2.2.8 การร่วมพิจารณาวินิจฉัย ผลจากการวิจัยเอกสาร ได้
บ่งบอกให้เห็นตัวเลขการร่วมพิจารณาวินิจฉัยเรื่องที่มาสู่ศาลรัฐธรรมนูญ
ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ

1) ในจำนวนคำวินิจฉัย 101 เรื่อง ที่นำมาพิจารณาค
ศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้ **ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้เข้าร่วม
พิจารณาวินิจฉัยจำนวน 1 เรื่อง** หรือหมายถึงได้เข้าร่วมพิจารณา
วินิจฉัยมากที่สุด มี 4 คน ได้แก่ นายประเสริฐ นาสกุล นายอิสสระ
นิติทัศน์ประภาศ นายปรีชา เฉลิมวณิชย์ และนายอุระ หวังอ้อมกลาง
โดย 2 คนแรก มาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ และอีก 2 คนหลัง

มาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา ดังนั้น ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทั้ง 4 คนดังกล่าวนี้ ได้ร่วมพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุด (ไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาเพียง 1 เรื่อง)

ในเรื่องการไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยมีข้อสังเกตว่า เมื่อใดที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใดดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญ โอกาสขาดประชุมหรือไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยจะมีน้อยมาก ที่เป็นเช่นนี้เพราะประธานศาลรัฐธรรมนูญจะเป็นผู้กำหนดวันเวลาการประชุม วาระการประชุม รวมทั้งนำเรื่องหรือคำร้องเข้าสู่ที่ประชุม โดยทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมพิจารณาวินิจฉัยทุกครั้ง ถ้าประธานไม่มาหรือขาดประชุมก็ไม่อาจพิจารณาวินิจฉัยเรื่องใด ๆ ได้ เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้มีรองประธานศาลรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่แทนกรณีของ นายประเสริฐ นาสกุล ไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยเพียงครั้งเดียว โดยขอลอนตัวจากการร่วมพิจารณาวินิจฉัยเนื่องจากตนเองได้เคยมีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ด้วย และในครั้งที่ไม่ได้ร่วมพิจารณาวินิจฉัยนั้นอยู่ในปี 2541 ซึ่ง นายประเสริฐ นาสกุล ก็ยังมีได้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญ แต่หลังจากดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญก็เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยทุกครั้ง เช่นเดียวกับ นายเชาวน์ สายเชื้อ ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสาขารัฐศาสตร์ที่เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยทุกครั้ง เนื่องจากดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งพ้นจากตำแหน่ง

2) ในจำนวนคำวินิจฉัย 101 เรื่อง นายจุมพล ณ สงขลา ไม่ได้ร่วมพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุด คือ 11 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 10.9 ของเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยและนำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้) รองลงมา คือ ไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัย 4 เรื่อง มี 3 คน ได้แก่ นายโกเมน ภัทรภิรมย์ นายสุจินดา ยงสุนทร และ นายมงคล สระฐาน ในจำนวนนี้ 2 คนแรกมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสาขานิติศาสตร์ อีก 1 คนมาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา สำหรับ เหตุผลของการไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนในแต่ละเรื่อง คณะผู้ศึกษาวิจัยไม่อาจหาได้

โดยทั่วไป ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ขาดประชุมหรือไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยเรื่องใด จะแจ้งต่อประธานศาลรัฐธรรมนูญพร้อมเหตุผล แต่ข้อมูลดังกล่าวไม่มีการเผยแพร่ต่อสาธารณะ ไม่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ และไม่ได้ลงประกาศในเว็บไซต์ (website) ของศาลรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม วิธีหนึ่งที่จะทำให้ได้ข้อมูลหรือเหตุผลเกี่ยวกับการไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ คือ การสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคน ซึ่งหลังจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้คำตอบว่า เมื่อใดก็ตามที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใดไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัย จะแจ้งต่อประธานศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจทำเป็นลายลักษณ์อักษรหรือแจ้งด้วยวาจาก็ได้ ส่วนเหตุผลที่ไม่ได้เข้าร่วมอาจเป็นลักษณะของการลาสิกขา เช่น ติดราชการอื่นหรือไปราชการต่างประเทศ หรือการลาป่วย เช่น เข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล เป็นต้น นอกจากนี้ ยังอาจเกิดจากเหตุผลอื่นได้อีก เป็นต้นว่า การจรรยาบรรณขัดแย้งและมาประชุมไม่ทัน หรือเกิดจากความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องวันเวลาดนัดหมายประชุม

3) ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ร่วมพิจารณาวินิจฉัยครบทุกเรื่องนับแต่เริ่มแรกจนกระทั่งพ้นตำแหน่ง คือ นายเชาวน์ สายเชื้อ ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาจารัฐศาสตร์ โดยร่วมพิจารณาวินิจฉัยครบทุกเรื่อง (69 เรื่อง) ที่เป็นเช่นนี้เพราะได้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญคนแรกและดำรงตำแหน่งนี้จนกระทั่งพ้นตำแหน่งเมื่ออายุครบ 70 ปีบริบูรณ์ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น นอกจากนี้ นายสุจิต บุญบงการ ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาจารัฐศาสตร์ ที่เข้ามาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแทน นายเชาวน์ สายเชื้อ ก็ได้ร่วมพิจารณาวินิจฉัยครบทุกเรื่องด้วย แต่เป็นการร่วมพิจารณาวินิจฉัยเพียง 26 เรื่องเท่านั้น

4) กรณีของ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ซึ่งมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสถาจารัฐศาสตร์ และได้ลาออกจากตำแหน่ง ในขณะที่ดำรงตำแหน่งอยู่ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยทั้งหมด 96 เรื่อง ปรากฏว่า ในจำนวนนี้ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวน 9 เรื่อง (คิดเป็นร้อยละ 9.4 ของเรื่องที่ศาลรัฐธรรมนูญได้พิจารณาวินิจฉัยในขณะนั้น)

5) ปัญหาที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุด คือ ปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย ซึ่งมีจำนวน 27 เรื่อง รองลงมาตามลำดับ ได้แก่ ปัญหาองค์กรหรือพรรคการเมือง 8 เรื่อง ปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรตามรัฐธรรมนูญ 6 เรื่อง และปัญหาบุคคลหรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง 3 เรื่อง

6) คำวินิจฉัยที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุด ได้แก่ คำวินิจฉัยที่ 7, 8, 9/2541 ทั้ง 3 คำวินิจฉัยนี้มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวน 4 คน

2.2.9 คะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

คะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ มติเป็นเอกฉันท์ และมติไม่เป็นเอกฉันท์ เท่าที่ผ่านมายังไม่เคยปรากฏว่าคะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญออกมาเท่ากัน ถ้าเมื่อใดคะแนนเสียงออกมาเท่ากันย่อมเกิดปัญหา เพราะรัฐธรรมนูญมิได้มีบทบัญญัติใดกล่าวถึงเรื่องคะแนนเสียงเท่ากันไว้ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ ประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจึงให้ความสนใจเป็นพิเศษสำหรับเรื่องที่มีแนวโน้มว่าคะแนนเสียงจะออกมาเท่ากัน และร่วมมือกันหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดขึ้น วิธีการหนึ่งที่กระทำได้คือ เมื่อใดก็ตามที่จะลงคะแนนเสียง จะต้องมิใช่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ร่วมอยู่ในองค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเข้าร่วมประชุมเป็นจำนวนเลขคู่เสมอ แต่ถ้ามีจำนวนเลขคู่เมื่อใดและเรื่องที่จะลงมตินั้นมีแนวโน้มว่าจะมีคะแนนเสียงใกล้เคียงกัน ประธานศาลรัฐธรรมนูญก็อาจเลื่อนการประชุมออกไป (ได้ข้อมูลมาจากการสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ)

ในจำนวนคำวินิจฉัย 101 เรื่อง มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยจำนวนไม่เกิน 13 คน เพราะยังไม่มีตุลาการในศาลปกครองจำนวน 2 คนเข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยด้วย ศาลรัฐธรรมนูญในช่วงที่พิจารณาวินิจฉัย 101 เรื่องดังกล่าว จึงประกอบด้วยประธานศาลรัฐธรรมนูญและตุลาการศาลรัฐธรรมนูญรวมทั้งสิ้น 13 คน ทั้งนี้ เป็นไปตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ มาตรา 320 วรรคสาม

นอกจากนี้ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ มาตรา 267 บัญญัติว่า องค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในการนั่งพิจารณาและในการทำ คำวินิจฉัยต้องประกอบด้วยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่น้อยกว่า 9 คน คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้ถือเสียงข้างมาก เว้นแต่จะมีบัญญัติเป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญนี้ กล่าวโดยย่อ จากเหตุผลข้างต้นนี้ ในคำวินิจฉัยจำนวน 101 เรื่อง แต่ละเรื่องจึงได้ผ่านการพิจารณาวินิจฉัยโดย ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญไม่น้อยกว่า 9 คน และไม่เกิน 13 คน และในทุกคำวินิจฉัยคะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะออกมาเป็น 2 กลุ่มใหญ่ดังกล่าวแล้ว

ผลการพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์พบว่า ในปี 2541 คะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญซึ่งมีจำนวน 16 เรื่องนั้น แบ่งเป็น **มติเป็นเอกฉันท์ 7 เรื่อง** และมติไม่เป็นเอกฉันท์ 9 เรื่อง ต่อมาในปี 2542 มีคำวินิจฉัยจำนวน 54 เรื่อง แบ่งเป็น **มติเป็นเอกฉันท์ 8 เรื่อง** และไม่เป็นเอกฉันท์ 46 เรื่อง และในปี 2543 ซึ่งมี คำวินิจฉัย 31 เรื่อง แบ่งเป็น **มติเอกฉันท์ 12 เรื่อง** และไม่เป็นเอกฉันท์ 19 เรื่อง จากตัวเลขดังกล่าวนี้ ทำให้พอที่จะกล่าวได้ว่า **จำนวนมติเป็นเอกฉันท์มีน้อยกว่ามติไม่เป็นเอกฉันท์ทุกปี เมื่อรวมทั้ง 3 ปี จะได้ มติเป็นเอกฉันท์ 27 เรื่อง และมติไม่เป็นเอกฉันท์ 74 เรื่อง และเมื่อปรับตัวเลขดังกล่าวเป็นอัตราส่วนอย่างต่ำเพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้น จะเท่ากับ มติเป็นเอกฉันท์ 1 และมติไม่เป็นเอกฉันท์ 2.7 หรือเท่ากับ 1 : 2.7** ซึ่งหมายความว่า คะแนนเสียงขององค์คณะของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มที่จะเป็นไปในทิศทางที่เป็นมติเอกฉันท์น้อยกว่ามติไม่เป็นเอกฉันท์ ในอัตราส่วน 1 : 2.7

2.2.10 ระยะเวลาที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้ในการพิจารณา วินิจฉัยปัญหาแต่ละเรื่อง ในจำนวนคำวินิจฉัย 101 เรื่องในปี 2541 ถึง ปี 2543

1) ระยะเวลาที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้ในการพิจารณา วินิจฉัยปัญหาจนแล้วเสร็จมากที่สุด กล่าวได้ว่า **ระยะเวลาส่วนใหญ่ที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาจนแล้วเสร็จ คือ**

ไม่เกิน 3-4 เดือน ในขณะที่ ระยะเวลาส่วนน้อยที่สุดที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาจนแล้วเสร็จ คือ ตั้งแต่ 7 เดือนขึ้นไป

2) คำวินิจฉัยที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้เวลาพิจารณาวินิจฉัยน้อยที่สุด มี 2 เรื่อง ได้แก่ คำวินิจฉัยที่ 1/2541 เรื่อง ประธานสภาผู้แทนราษฎรขอให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า พระราชกำหนดไม่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ และคำวินิจฉัยที่ 26/2543 เรื่อง คณะรัฐมนตรีเสนอคำร้องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 266 กรณีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีในการออกพระราชกฤษฎีกาเรียกประชุมรัฐสภาสมัยประชุมสามัญนิติบัญญัติ ทั้ง 2 คำวินิจฉัยนี้ ศาลรัฐธรรมนูญใช้เวลาเพียง 2 วัน สำหรับคำวินิจฉัยที่ใช้เวลาน้อยรองลงมา ตามลำดับ คือ คำวินิจฉัยที่ 6/2543 ใช้เวลา 5 วัน และคำวินิจฉัยที่ 3/2542 ใช้เวลา 7 วัน

3) คำวินิจฉัยที่ศาลรัฐธรรมนูญในเวลาพิจารณาวินิจฉัยมากที่สุด มี 1 เรื่อง คำวินิจฉัยที่ 1/2543 ใช้เวลา 12 เดือน 28 วัน เป็นคำวินิจฉัยเกี่ยวกับปัญหาการตรวจสอบกฎหมาย ที่ศาลอาญากรุงเทพใต้ได้ส่งคำร้องของจำเลย คือ นายสมพร เตชานุภาพ นายณรร มหาวิไล และ นายรังสรรค์ ต่อสุวรรณ เพื่อขอให้ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย ตามมาตรา 264 คำวินิจฉัยที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้เวลามากรองลงมา คือ คำวินิจฉัยที่ 2/2543 ใช้เวลา 11 เดือน 29 วัน เป็นเรื่องที่ศาลอาญาส่งคำร้องของผู้ร้อง คือ นายรังสรรค์ ต่อสุวรรณ เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย ตามมาตรา 264

2.2.11 คำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐาน หมายถึง คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นคำวินิจฉัยเริ่มแรกในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยมีลักษณะเป็นแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ แม้รัฐธรรมนูญไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการวางบรรทัดฐานคำวินิจฉัยก็ตาม แต่ศาลรัฐธรรมนูญและคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นเด็ดขาดไม่อาจอุทธรณ์ฎีกาได้ และยังผูกพันคู่กรณีฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ รวมทั้งองค์กรอื่นของรัฐ ดังนั้นจึงได้นำการวางบรรทัดฐานของศาลรัฐธรรมนูญมาพิจารณาศึกษา

และวิเคราะห์ด้วย สำหรับเกณฑ์การยึดถือว่าคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเรื่องใดได้วางบรรทัดฐานไว้ ได้ยึดถือเกณฑ์ประการใด ประการหนึ่ง หรือทั้ง 2 ประการต่อไปนี้ประกอบกัน กล่าวคือ ประการที่หนึ่ง เป็นคำวินิจฉัยที่ศาลรัฐธรรมนูญใช้อ้างอิงในการพิจารณาวินิจฉัยเรื่องอื่นและได้เขียนไว้ในคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ประการที่สอง เป็นคำวินิจฉัยเริ่มแรกในส่วนที่เกี่ยวกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญหรือบทบัญญัติแห่งกฎหมาย โดยมีลักษณะเป็นแบบแผนสำหรับยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ การวางบรรทัดฐานของศาลรัฐธรรมนูญ มีดังนี้

1) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 101 เรื่อง มีจำนวนคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐานมากกว่าจำนวนคำวินิจฉัยที่ไม่ได้วางบรรทัดฐาน โดยในปี 2541 มีคำวินิจฉัยทั้งหมด 16 เรื่อง มีคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐาน 14 เรื่อง และไม่ได้วางบรรทัดฐาน 2 เรื่อง ส่วนในปี 2543 มีคำวินิจฉัยจำนวน 31 เรื่อง มีคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐาน 17 เรื่อง และไม่ได้วางบรรทัดฐาน 14 เรื่อง แต่ในปี 2542 มีคำวินิจฉัยทั้งหมด 54 เรื่อง มีคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐาน 20 เรื่อง น้อยกว่าคำวินิจฉัยที่ไม่ได้วางบรรทัดฐาน ซึ่งมีจำนวน 34 เรื่อง

2) ผลรวมของจำนวนคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐาน ทั้ง 3 ปี เท่ากับ 51 เรื่อง และคำวินิจฉัยที่ไม่ได้วางบรรทัดฐาน เท่ากับ 50 เรื่อง อันแสดงให้เห็นถึงจำนวนที่ไม่แตกต่างกันมาก สำหรับเหตุผลที่มีคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐานเป็นจำนวนใกล้เคียงกับคำวินิจฉัยที่ไม่ได้วางบรรทัดฐาน เพราะเป็นช่วงแรกหรือเพียงเวลาประมาณ 3 ปี ที่ศาลรัฐธรรมนูญได้จัดตั้งขึ้นและเริ่มพิจารณาวินิจฉัย ดังนั้น จึงเป็นธรรมดาที่ทำให้มีจำนวนคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐานมาก แต่ในอนาคตน่าจะมีความโน้มเอียงว่าคำวินิจฉัยที่วางบรรทัดฐานย่อมมีจำนวนน้อยกว่าคำวินิจฉัยที่ไม่ได้วางบรรทัดฐาน

2.3 ผลการวิเคราะห์ภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร การวิจัยสนามโดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง และการวิจัยสนามโดยใช้การสัมภาษณ์แนวลึก

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาสรุปเรียงตามลำดับ

2.3.1 ผลการวิจัยเอกสารในเรื่องภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ สรุปว่า ในจำนวนคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ 101 เรื่อง ซึ่งรวมทั้งคำวินิจฉัยส่วนบุคคลจำนวน 1,302 เรื่อง ตั้งแต่ปี 2541 ถึง ปี 2543 ที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา จนถึงเดือนสิงหาคม 2543 หรือตั้งแต่คำวินิจฉัยที่ 1/2541 ถึง คำวินิจฉัยที่ 31/2543 ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีส่วนในการพิจารณาวินิจฉัยคำวินิจฉัยที่นำมาพิจารณาศึกษาและวิเคราะห์ในที่นี้มีจำนวน 14 คน โดย 13 คนแรก ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2541 ต่อมา นายเชาวน์ สายเชื้อ ได้พ้นจากตำแหน่งเนื่องจากอายุครบ 70 ปีบริบูรณ์ นายสุจิต บุญบงการ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน ต่อมา นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้ลาออกจากตำแหน่ง ดังนั้น ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 3 คน คือ นายเชาว์ สายเชื้อ นายสุจิต บุญบงการ และ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช จึงพิจารณาวินิจฉัยคำวินิจฉัยไม่ครบ 101 เรื่อง ส่วน นายกระมล ทองธรรมชาติ นายผัน จันทรปาน และนายอมร รักษาสัตย์ ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหลังจากเดือนสิงหาคม 2543 คือ หรือหลังคำวินิจฉัยที่ 31/2543 จึงไม่ได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยคำวินิจฉัยจำนวน 101 เรื่องดังกล่าวด้วย

ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญชุดเริ่มแรกทุกคนที่เข้าสู่ตำแหน่งเมื่อวันที่ 11 เมษายน 2541 มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี ครึ่ง นับแต่วันที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้ง (รัฐธรรมนูญ มาตรา 259 และ มาตรา 322) โดยจะต้องพ้นจากตำแหน่งทุกคนเมื่อครบวาระในวันที่ 10 ตุลาคม 2545 แต่ก็มีสิทธิได้รับคัดเลือกเข้าดำรงตำแหน่งอีก ทั้งนี้ จะต้องมีอายุไม่ครบ 70 ปีบริบูรณ์ (มาตรา 260) อย่างไรก็ตาม อาจเกิดข้อถกเถียงหรือโต้แย้งกันได้ประเด็นเกี่ยวกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในเรื่องวาระการดำรงตำแหน่งในวาระแรกของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ เป็นต้นว่า ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา อาจอยู่ในตำแหน่งต่อไปจนครบ 9 ปีได้หรือไม่ เพราะได้รับเลือกมาจากที่ประชุมใหญ่ศาลฎีกาแม้จะได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์

ตามคำแนะนำของวุฒิสภา (มาตรา 255 วรรคหนึ่ง (1)) และตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะมีวาระดำรงตำแหน่งเป็นรายบุคคลหรือจะถือว่าเป็นคณะที่เข้า-ออกจากตำแหน่งเป็นวาระพร้อมกันเหมือนคณะกรรมการเลือกตั้ง (มาตรา 143) นอกจากนี้ ถ้าตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้พ้นจากตำแหน่งไปก่อนครบวาระ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งใหม่จะอยู่ในตำแหน่งเท่าผู้ที่ตนเข้ามาแทนหรือจะถือว่าเข้าดำรงตำแหน่งใหม่ ทั้งนี้วิธีการหนึ่งที่จะยุติข้อโต้แย้งดังกล่าวได้คือ ส่งเรื่องสู่ศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัย แต่ก็อาจเกิดปัญหาต่อไปอีกว่า เมื่อตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจะต้องเป็นผู้พิจารณาวินิจฉัยเรื่องที่ตนเองมีส่วนได้ส่วนเสียด้วย ศาลรัฐธรรมนูญจะมีวิธีการพิจารณาวินิจฉัยอย่างไร เหล่านี้เป็นต้น

ภูมิหลังอื่น คือ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญทุกคนเป็นชาย และแต่งงานแล้ว ส่วนภูมิหลังเกี่ยวกับที่มา ซึ่งหมายความถึงตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภาใด การได้รับการเลือกหรือเสนอชื่อต่อวุฒิสภาโดยคณะบุคคลใด (จากนั้นวุฒิสภาก็นำเสนอถวายคำแนะนำ) และการเข้าดำรงตำแหน่งแทนผู้ใด รวมทั้งวันเดือนปีเกิด ที่มา การศึกษา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในหน่วยงานฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ และวิชาการ ได้สรุปไว้ตารางที่ 5 และตารางที่ 6

ตารางที่ 5 รายชื่อตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ วันที่ได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง-วันพ้น
ตำแหน่ง ที่มา และเข้าดำรงตำแหน่งแทน

ชื่อ ตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญ	วันที่ได้รับ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง - วันพ้นตำแหน่ง	มาจาก	เลือกหรือเสนอชื่อต่อ วุฒิสภาโดย (วุฒิสภานำ ขึ้นถวายคำแนะนำ)	เข้าดำรง ตำแหน่ง แทน
1. นายเชาวน์ สายเชื้อ [☆]	11 เม.ย. 41 - 23 ธ.ค. 42	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา รัฐศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
2. นายโกเมน ภัทรภิรมย์	11 เม.ย. 41 - 1 มี.ค. 44	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
3. นายจุมพล ณ สงขลา	11 เม.ย. 41 -	ผู้พิพากษา ในศาลฎีกา	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนน ลับ	
4. พลโท จุล อดิเรก	11 เม.ย. 41 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
5. นายชัยอนันต์ สมทวนิช	11 เม.ย. 41 - 1 ก.ค. 43	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา รัฐศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
6. นายประเสริฐ นาสกุล ^{☆☆}	11 เม.ย. 41 7 ก.ย. 44	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
7. นายปรีชา เฉลิมวณิชชัย	11 เม.ย. 41 -	ผู้พิพากษา ในศาลฎีกา	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนนลับ	
8. นายมงคล สระภู่น	11 เม.ย. 41 -	ผู้พิพากษา ในศาลฎีกา	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนน ลับ	
9. นายสุจินดา ยงสุนทร	11 เม.ย. 41 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
10. นายสุวิทย์ ธีรพงษ์	11 เม.ย. 41 -	ผู้พิพากษา ในศาลฎีกา	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนน ลับ	
11. นายอนันต์ เกตุวงศ์	11 เม.ย. 41 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา รัฐศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	

[☆] ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญคนแรก

^{☆☆} ดำรงตำแหน่งเป็นประธานศาลรัฐธรรมนูญคนที่สอง

ตารางที่ 5 (ต่อ)

ชื่อ ตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญ	วันที่ได้รับ โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง- วันพ้นตำแหน่ง	มาจาก	เลือกหรือเสนอชื่อต่อ วุฒิสภาโดย (วุฒิสภานำ ขึ้นถวายคำแนะนำ)	เข้าดำรง ตำแหน่ง
12. นายอิสสระ นิติทัณฑ์ประกาศ	11 เม.ย. 41 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	
13. นายอุระ หวังอ้อมกลาง	11 เม.ย. 41 -	ผู้พิพากษา ในศาลฎีกา	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลฎีกาโดยวิธีลงคะแนน ลับ	
14. นายสุจิต บุญบังการ	12 ก.พ. 43 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา รัฐศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	นายเชาวน์ สายเชื้อ
15. นายกระมล ทองธรรมชาติ	29 ก.ย. 43 -	ตุลาการในศาล ปกครองสูงสุด	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธี ลงคะแนนลับ	
16. นายฉันท จันทร์ปาน	29 ก.ย. 43 -	ตุลาการในศาล ปกครองสูงสุด	เลือกโดยที่ประชุมใหญ่ ศาลปกครองสูงสุดโดยวิธี ลงคะแนนลับ	
17. นายอมร รักษาสัตย์	27 ต.ค. 43 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา รัฐศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	นายชัยอนันต์ สมุทวณิช
18. นายศักดิ์ เตชาชาญ	3 มี.ย. 44 -	ผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์	คณะกรรมการสรรหา ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	นายโกเมน ภัทรภิรมย์

ตารางที่ 6 ภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ จำแนกตามรายชื่อ วัน เดือน ปีเกิด
ที่มา การศึกษา และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในหน่วยงาน
ฝ่ายนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ และวิชาการ

ภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่พิจารณาวินิจฉัยคำวินิจฉัย ปี 2541 ถึง ปี 2543 จำนวน 101 เรื่อง											
ตุลาการศาล รัฐธรรมนูญ (วัน เดือน ปี เกิด)	มา จาก	การศึกษา ในประเทศ			การศึกษา ในต่างประเทศ			ประสบการณ์ในการ ปฏิบัติงานในหน่วยงานฝ่าย			
		ตรี	โท	เอก	ตรี	โท	เอก	นิติ บัญญัติ	บริหาร	ตุลา การ	วิชา การ
1. เขาวน (23/12/2472)	รัฐฯ	✓				✓			✓*		
2. โกเมน (27/3/2475)	นิติฯ	✓*				✓	✓	✓	✓*	✓	✓
3. จุมพล (7/3/2480)	ฎีกา	✓*								✓	
4. พลโท จุล (23/5/2477)	นิติฯ	✓							✓*	✓	
5. ชัยอนันต์ (23/2/2487)	รัฐฯ				✓	✓	✓	✓	✓		✓
6. ประเสริฐ (8/9/2474)	นิติฯ	✓			✓				✓*		
7. ปรีชา (14/11/2481)	ฎีกา	✓*							✓	✓	
8. มงคล (23/4/2482)	ฎีกา	✓*							✓	✓	
9. สุจิต (9/10/2485)	รัฐฯ	✓				✓	✓		✓		✓
10. สุจินดา (25/5/2479)	นิติฯ				✓ x				✓*		
11. สุวิทย์ (23/2/2481)	ฎีกา	✓*							✓	✓*	
12. อนันต์ (6/8/2478)	รัฐฯ	✓			✓ x	✓			✓		✓
13. อิศสระ (4/10/2475)	นิติฯ	✓				✓ x	✓		✓		✓
14. อูระ (7/9/2482)	ฎีกา	✓*								✓*	
รวม		12			3	6	4	2	12	7	5

* เนติบัณฑิตไทย (นบ.ท)

☆☆ ปริญญาตรีด้านกฎหมายจากอังกฤษและเนติบัณฑิตอังกฤษ (Barrister-at-law, Middle Temple Inn)

☆☆☆ ปริญญาโทจากสหรัฐอเมริกา และ Post Graduate Diploma (Holland)

☆☆☆☆ ประกาศนียบัตรชั้นสูง ทางกฎหมายมหาชน มหาวิทยาลัย CEAN (ฝรั่งเศส)

* เคยปฏิบัติงานในฐานะเป็นนักบริหารระดับสูงในหน่วยงานของรัฐระดับอธิบดีและระดับอธิบดีขึ้นไปหรือเทียบเท่า

หมายเหตุ 1) นายประเสริฐ นาสกุล สำเร็จปริญญาตรี 2 ปริญญา จากในประเทศและต่างประเทศ

2) นายปรีชา เฉลิมวณิชย์ สำเร็จปริญญาตรี 2 ปริญญา จากในประเทศ

2.3.2 ผลการวิจัยสนามโดยใช้แบบสอบถาม ตามกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติพิเศษเป็นผู้เชี่ยวชาญจำนวน 45 คน ในเรื่องภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ได้สรุปไว้ในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ความเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เกี่ยวกับภูมิหลังของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

ภูมิหลังของ ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	ลักษณะ หรือ ความสัมพันธ์	กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่	
		เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย
1. อายุ	มีส่วนสำคัญต่อทิศทาง คำวินิจฉัยส่วนบุคคล ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	✓	
2. การสำเร็จการศึกษาจากภายนอกประเทศ		✓	
3. การต่อสู้เรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมในสังคมอย่างชัดเจน		✓	
4. ปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์		✓	
5. เพศ			✓
6. การนับถือศาสนา			✓
7. สถานภาพการสมรส			✓
8. การมาจากผู้พิพากษาในศาลฎีกา หรือมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภาวิชานิติศาสตร์	มีส่วนทำให้คำวินิจฉัยเป็นไปในทิศทางอนุรักษนิยม	✓	
9. การมาจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุด	มีส่วนทำให้คำวินิจฉัยเป็นไปในทิศทางเสรีนิยม	✓	
10. การมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภาวิชารัฐศาสตร์	มีส่วนทำให้คำวินิจฉัยเป็นไปในทิศทางประชานิยม	✓	
11. การมีปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ประเภทเสรีนิยม	มีส่วนทำให้คำวินิจฉัยเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน	✓	
12. การศึกษาจากในและนอกประเทศ	จะทำให้คำวินิจฉัยเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนในขณะนี้ และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาธิปไตย	✓	
13. ประสบการณ์ในการทำงานเป็นนักวิชาการ (นักนิติศาสตร์ หรือนักรัฐศาสตร์)	จะทำให้คำวินิจฉัยเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในขณะนี้	✓	
14. นายชัชวาลย์ สุมทวนิช	มีปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ประเภทเสรีนิยม	✓	

2.3.3 ผลการวิจัยสนามโดยใช้การสัมภาษณ์แนวลึกตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องทุกคนรวม 14 คน ในเรื่องภูมิหลังเกี่ยวกับปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อนุรักษนิยม เสรีนิยม และประชานิยม สรุปได้ว่า ในจำนวนตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 14 คน มี 13 คน เห็นว่าปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่แบ่งเป็น 3 ประเภทดังกล่าวมีผลต่อทิศทางของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ยกเว้น 1 คน คือ นายสุจิต บุญบงการ เห็นว่า ไม่มีผล พร้อมกันนั้น ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญจำนวน 14 คน ได้จัดตนเองว่ามีปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ประเภทใด โดยจัดตนเองอยู่ในประเภทเสรีนิยม 4 คน, อนุรักษนิยม 2 คน, ลิเบอร์ลัล-คอนเซอร์เวตีฟ (Liberal-Conservative) 2 คน, ลิเบอร์ลัล-ป็อปูลิส (Liberal-Populist) 1 คน, ยูตมคตินิยม (Idealist) 1 คน, ส่วนประเภทอื่น และที่ไม่อาจจัดได้หรือไม่ตอบ มีจำนวน 4 คน ดังสรุปไว้ในภาพที่ 7

ปรัชญาและแนวคิดทางนิเทศศาสตร์และรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องทุกคน จำนวน 14 คน						
Conservative	Liberal- Conservative	Liberal	Liberal- Populist	Populist		Idealist
⇕	⇕	⇕	⇕	⇕		⇕
1. นายสุวิทย์ 2. นายโกเมน	1. นายสุจินดา 2. นายอุระ	1. นายปรีชา 2. พลโทจุล 3. นายอนันต์ 4. นายอิสสระ	1. นายชัยอนันต์	-		1. นายมงคล
ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีปรัชญาและแนวคิดทาง กฎหมายและรัฐศาสตร์ประเภทอื่น และที่ไม่อาจจัดได้ หรือไม่ตอบ มีจำนวน 4 คน คือ						
1. นายเชาวน์ สายเชื้อ (ประเภทผสม แล้วแต่กรณี)		2. นายประเสริฐ นาสกุล (ประเภทไม่เห็นแก่ตัว)		3. นายจุมพล ณ สงขลา (ไม่อาจจัดได้)		4. นายสุจิต บุญบงการ (ตอบไม่ได้)

ภาพที่ 7 ปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องทุกคน รวม 14 คน ตามความเห็นของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเอง (ได้จากการสัมภาษณ์)

2.4 สมมติฐานของการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยได้สนับสนุนหรือยืนยันสมมติฐานของการศึกษาวิจัยจำนวน 3 ข้อ และไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนหรือยืนยันสมมติฐานของการศึกษาวิจัยจำนวน 1 ข้อ ดังนี้

2.4.1 สนับสนุนและยืนยันสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ว่า “โครงสร้างหรือองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีที่มา และมีจำนวนแตกต่างกัน ย่อมทำให้ทิศทางของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปตามกลุ่มข้างมาก” หมายความว่า โครงสร้างของศาลรัฐธรรมนูญที่ประกอบด้วยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีมาจากผู้พิพากษา

ในศาลฎีกาและผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ กลุ่มละ 5 คน มาจาก ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 3 คน และมาจากตุลาการในศาลปกครอง สูงสุด 2 คน มีส่วนสำคัญทำให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปตามกลุ่มข้างมาก

2.4.2 สนับสนุนและยืนยันสมมติฐานข้อที่ 2 ที่ว่า “ภูมิหลังที่แตกต่างกันของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญย่อมมีผลต่อทิศทางของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภูมิหลังที่เกี่ยวกับอายุ การศึกษา การเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมในสังคมอย่างชัดเจน ประสบการณ์ในการทำงาน ตลอดจนปรัชญาและแนวคิดทางกฎหมาย และรัฐศาสตร์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่จำแนกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ อนุรักษนิยม เสรีนิยม และประชานิยม สำหรับภูมิหลัง อันได้แก่ เพศ การนับถือศาสนา และสถานภาพการสมรส ไม่มีส่วนสำคัญต่อทิศทางคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

2.4.3 สนับสนุนและยืนยันสมมติฐานข้อที่ 4 ที่ว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองของประเทศ” โดยกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าผลของคำวินิจฉัยมีส่วนช่วย (1) พัฒนาประชาธิปไตย และปฏิรูปการเมืองในระดับมาก (2) พิทักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญในระดับมาก (3) ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระดับมาก ซึ่งเท่ากับจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่ามีส่วนช่วยในระดับปานกลาง และ (4) ปกป้องคุ้มครองเสถียรภาพของรัฐบาลและนักการเมืองในระดับปานกลาง

พร้อมกันนี้ เมื่อนำคำวินิจฉัยที่สำคัญ 8 เรื่องมาสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 45 คน สรุปได้ว่า **กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่พอใจหรือเห็นด้วยว่าคำวินิจฉัยที่สำคัญ 7 เรื่อง สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ การพัฒนาประชาธิปไตย หรือการปฏิรูปการเมืองของประเทศ** อันได้แก่ คำวินิจฉัยที่ 5/2541, 4/2542, 5/2542, 11/2542, 50/2542, 2/2541 และ 31/2543 **มีเพียงคำวินิจฉัยเดียวเท่านั้นที่กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วย คือ คำวินิจฉัยที่ 36/2542** (ความเป็นรัฐมนตรีของ นายเนวิน ชิดชอบ

ไม่สิ้นสุดลง) กลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามจำนวนมากที่สุด คือร้อยละ 60.0 ยัง **พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช** ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิสถาจารย์ ร่องลงมาคือร้อยละ 37.8 **พอใจการปฏิบัติหน้าที่ของ นายประเสริฐ นาสกุล** ผู้ทรงคุณวุฒิสถาขานิติศาสตร์

ในส่วนของ การสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหรืออดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องทั้งหมด 14 คนว่า ชอบหรือพึงพอใจคำวินิจฉัยเรื่องใดบ้าง และขอให้ระบุจำนวน 3 เรื่องสรุปได้ว่า **มี 11 คนที่ตอบคำถามว่าชอบหรือพึงพอใจคำวินิจฉัยครบทั้ง 3 เรื่อง** ขณะที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 2 คน ได้แก่ นายประเสริฐ นาสกุล และ นายเชาวน์ สายเชื้อ ตอบว่า พึงพอใจทุกเรื่อง และที่เหลืออีก 1 คน คือ นายสุจิต บุญบงการ ตอบว่า “ขอไม่ตอบ” สำหรับ **คำวินิจฉัยที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 11 คน ชอบหรือพึงพอใจ** นั้น เรื่องที่ ชอบหรือพึงพอใจ เช่น คำวินิจฉัยที่ 11/2542 (หนังสือแจ้งความจำนงที่รัฐบาลมีไปถึงกองทุนการเงินระหว่างประเทศไม่เป็นหนังสือสัญญา และไม่ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา) และ คำวินิจฉัยที่ 36/2542 (ความเป็นรัฐมนตรีของ นายเนวิน ชิดชอบ ไม่สิ้นสุดลง) โดยมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตอบเรื่องละ 5 คน ในขณะที่ คำวินิจฉัยที่ 1/2542, คำวินิจฉัยที่ 6/2543 และ คำวินิจฉัยที่ 13/2543 มีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญตอบเรื่องละ 3 คน เป็นต้น

ข้อสังเกต ในการวิจัยสนามไม่ว่าจะเป็นส่วนที่ให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม หรือส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหรืออดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ มีข้อสังเกตสำคัญที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในอนาคต กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่คำถามในแบบสอบถาม หรือคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เกี่ยวข้องกับ การขอให้กลุ่มตัวอย่างแสดงความคิดเห็นว่า “ไม่ชอบหรือไม่พอใจ” การปฏิบัติงานของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใด รวมทั้ง “ไม่ชอบหรือไม่พอใจ” คำวินิจฉัยเรื่องใด คำตอบที่ได้รับจะไม่สมบูรณ์ หรือไม่ได้รับคำตอบ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะนิสัยของคนไทยเป็นจำนวนมากมีความเกรงใจ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นในด้านลบต่อผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูง หรือการขาดความกล้าหาญในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ยากพอสมควรที่จะได้คำตอบที่เกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้

2.4.4 สนับสนุนหรือยืนยันสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ว่า “ประธานศาลรัฐธรรมนูญมีอิทธิพลต่อคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” ในการพิสูจน์สมมติฐานข้อนี้ได้ นำข้อมูลจากการวิจัยสนามและการวิจัยเอกสารข้างต้นมาเทียบเคียงกัน ทำให้เห็นถึงความแตกต่างกัน โดยผลการวิจัยสนามกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เชี่ยวชาญจำนวน 45 คน ชี้ให้เห็นว่า “กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยว่าบทบาทของประธานศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญต่อทิศทางของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” อีกทั้งผลการสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ไม่เห็นด้วย นอกจากนี้แล้ว ผลการวิจัยเอกสารก็ “ไม่อาจยืนยันได้อย่างแน่นอนและชัดเจนว่าประธานศาลรัฐธรรมนูญมีอิทธิพลเหนือกลุ่มเสียงข้างมากหรือเหนือตุลาการศาลรัฐธรรมนูญคนใด แต่ประธานศาลรัฐธรรมนูญมีแนวโน้มที่จะมีแนวคิดตรงกับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่เท่านั้น” ดังนั้น ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงยังไม่มีน้ำหนักเพียงพอที่จะสนับสนุนหรือยืนยันสมมติฐานข้อที่ 3 ได้

2.5 เปรียบเทียบผลการวิจัยสนามที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

เป็นการนำผลการวิจัยสนามมาเปรียบเทียบกันเป็นหลัก โดยนำความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามและกลุ่มตัวอย่างที่ให้สัมภาษณ์ เฉพาะความคิดเห็นที่เหมือนกันและแตกต่างกันมาเปรียบเทียบกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเป็นข้อมูลชนิดเดียวกัน คือ เป็นความคิดเห็นในเรื่องเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม อาจนำข้อมูลจากการวิจัยเอกสารมาเปรียบเทียบด้วยตามความจำเป็น ผลการเปรียบเทียบสรุปไว้ในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กับความคิดเห็นของ
 ตูลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญส่วนใหญ่
 จำแนกตามความคิดเห็นที่เหมือนกันและแตกต่างกัน

เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง (45 คน) กับความคิดเห็นของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ (14)	กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่		ตุลาการศาล รัฐธรรมนูญ ส่วนใหญ่		เหมือนกัน (*), หรือ แตกต่าง กัน (**)
	เห็น ด้วย	ไม่ เห็น ด้วย	เห็น ด้วย	ไม่ เห็น ด้วย	
1. เพศของศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญต่อทิศทางคำวินิจฉัย ส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ		✓		✓	*
2. การนับถือศาสนาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญ ต่อทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ		✓		✓	*
3. สถานภาพการสมรสของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญ ต่อทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ		✓		✓	*
4. ปัญหาและแนวคิดทางกฎหมายและรัฐศาสตร์ของตุลาการ ศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญต่อทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคล ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	✓		✓		*
5. ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญควรมีภูมิหลังเกี่ยวกับประสบการณ์ ในการทำงานเป็น (1) ผู้พิพากษาหรือตุลาการ และ (2) นักวิชาการ (นักนิติศาสตร์ หรือ นักรัฐศาสตร์) จึงจะทำให้คำ วินิจฉัยเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชนในขณะนี้	✓		✓		*
6. บทบาทของประธานศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญต่อทิศทาง ของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ		✓		✓	*
7. ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่มีมาและจำนวนแตกต่างกัน โดยมา จากผู้พิพากษาในศาลฎีกา 5 คน มาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภา นิติศาสตร์ 5 คน มาจากตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 2 คน และมาจากผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 3 คน มีส่วนสำคัญทำ ให้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปตามกลุ่มข้างมาก	✓			✓	**
8. โครงสร้างหรือองค์ประกอบของศาลรัฐธรรมนูญที่เป็นอยู่ สมบูรณ์แล้ว		✓	✓		**
9. อายุของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญต่อทิศทาง คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	✓			✓	**
10. การสำเร็จการศึกษาของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมีส่วนสำคัญ ต่อทิศทางคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ	✓			✓	**
11. ควรปรับเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ		✓	✓		**
12. ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับศาลรัฐธรรมนูญ		✓	✓		**

3. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในที่นี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษาวิจัยครั้งที่มุ่งนำเสนอ **แนวทางการพัฒนาศาลรัฐธรรมนูญที่ครอบคลุมทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้าง วัตถุประสงค์หรือรัฐธรรมนูญและตัวบุคคล** ทั้งนี้ ได้นำข้อมูลที่ได้มาจากการวิจัยเอกสาร วิจัยสนาม และการสัมภาษณ์ตุลาการและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญมาเป็นแนวทางในการเสนอแนะ

3.1 แนวทางการพัฒนาโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ

3.1.1 แนวทางการพัฒนาโครงสร้าง อาจเป็นแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1) ให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย 15 คนเช่นเดิม โดยปรับเปลี่ยนให้มีผู้พิพากษาในศาลฎีกา 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ 4 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 5 คน และตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 2 คน

2) ให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย 15 คนเช่นเดิม โดยปรับเปลี่ยนให้มีผู้พิพากษาในศาลฎีกา 3 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ 5 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 5 คน และตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 2 คน

3) ให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย 13 คน โดยปรับเปลี่ยนให้มีผู้พิพากษาในศาลฎีกา ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ และผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ กลุ่มละ 4 คน และให้มีตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 1 คน

4) ให้ศาลรัฐธรรมนูญประกอบด้วย 13 คน โดยปรับเปลี่ยนให้มีผู้พิพากษาในศาลฎีกา 3 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภารัฐศาสตร์ 3 คน ผู้ทรงคุณวุฒิสภานิติศาสตร์ 5 คน และตุลาการในศาลปกครองสูงสุด 2 คน (โปรดดูรายละเอียดแต่ละแนวทาง ในต้นฉบับโครงการศึกษาวิจัยนี้)

ทั้งนี้ ควรประชาสัมพันธ์แสดงเหตุผล หรืออาจทำประชาพิจารณ์เพื่อนำไปสู่การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญในประเด็นดังกล่าว

3.1.2 แนวทางการพัฒนาอำนาจหน้าที่ มีดังนี้

1) ควรปรับเปลี่ยนอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ของศาลรัฐธรรมนูญที่กระจัดกระจายอยู่ให้เป็นหมวดหมู่และชัดเจนขึ้น

2) ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรงภายใต้เงื่อนไขที่ว่า เรื่องที่ยื่นต้องเป็นปัญหาสำคัญและเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ต่อสังคมหรือประชาชนโดยรวม เช่น ปัญหาสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ปัญหาศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (challenge constitutionality)

3) ควรมีแนวโน้มการตีความขอบเขตอำนาจของตนในทิศทางกว้างโดยครอบคลุมสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและสภาพแวดล้อม

3.2 แนวทางการพัฒนาบทบาทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

ดำเนินการโดยแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญด้วยการขยายความบทบาทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเพื่อให้ชัดเจน เช่น ด้วยคำที่ว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ (มาตรา 264) องค์การต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา 266) ต้องคำพิพากษาให้จำคุก (มาตรา 216(4)) ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (มาตรา 198) ตลอดจนอำนาจหน้าที่ในการยุบพรรคการเมือง (พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2541 มาตรา 65 วรรคสอง) เป็นต้น

มีข้อสังเกตบางประการสำหรับข้อเสนอแนะในส่วนนี้ คือ แม้ได้มีคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญออกมาและได้วางบรรทัดฐานบทบาทบัญญัติของรัฐธรรมนูญที่ไม่ชัดเจน ไม่เหมาะสม หรือเกิดปัญหาในทางปฏิบัติดังกล่าวไว้แล้วก็ตาม แต่ในเรื่องการวางบรรทัดฐานนั้น มิได้มีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญโดยตรง รัฐธรรมนูญเพียงแต่บัญญัติว่า “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์การอื่นของรัฐ” อีกทั้งคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหรือการวางบรรทัดฐานนั้น ในอนาคตถ้าสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป หรือเปลี่ยนแปลงการศาลรัฐธรรมนูญชุดใหม่ หรือมีเหตุผลที่มากเพียงพอ ก็อาจเกิดการกลับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ดังที่ศาลรัฐธรรมนูญได้

เคยกลับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหรือกลับบรรทัดฐานมาแล้ว โดยในระยะเริ่มแรก ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่า เทศบาลเป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ แต่ต่อมาได้กลับคำวินิจฉัยหรือกลับบรรทัดฐานเป็นเทศบาลไม่เป็นองค์กรตามรัฐธรรมนูญ จึงไม่มีสิทธิยื่นคำร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ การวางบรรทัดฐานจึงมีข้อจำกัด แม้มีส่วนทำให้ไม่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ แต่ก็ไม่แน่นอน อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ดังกล่าว ดังนั้น การแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามข้อเสนอแนะนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็น

3.3 แนวทางการพัฒนาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ

3.3.1 การพัฒนาที่ระบบหรือหลักเกณฑ์

1) ควรมีหลักเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกภายในที่ชัดเจน บริสุทธิ์ ยุติธรรม เปิดเผย ปราศจากการแทรกแซงของฝ่ายการเมืองไม่ว่าจะเป็นฝ่ายบริหารหรือฝ่ายนิติบัญญัติ และเปิดโอกาสให้ตรวจสอบได้

2) จำเป็นต้องมีการบันทึกและรวบรวมข้อมูลไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อแสดงถึงเหตุผลของการมิได้เข้าร่วมพิจารณาวินิจฉัยในแต่ละเรื่อง พร้อมเผยแพร่ด้วย

3.3.2 การพัฒนาโดยประชาชน

1) ประชาชนหรือบุคคลภายนอกศาลรัฐธรรมนูญควรเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ดูแล และช่วยตรวจสอบการปฏิบัติงานของศาลรัฐธรรมนูญอย่างต่อเนื่อง

2) ประชาชนซึ่งรวมทั้งนักวิชาการควรให้ความสนใจกับการพัฒนาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญด้วยการนำคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมาวิเคราะห์ในทางวิชาการอย่างเป็นระบบมากขึ้น ที่ผ่านมาประชาชนให้ความสนใจเนื้อหาสาระภายในคำวินิจฉัยไม่ว่าจะเป็นคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญหรือคำวินิจฉัยส่วนบุคคลน้อยมาก แต่ให้ความสนใจผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเท่านั้นว่าออกมาอย่างไร ในส่วนของนักวิชาการส่วนใหญ่ก็จะนำคำวินิจฉัยมาวิเคราะห์และวิพากษ์วิจารณ์ในเชิงกฎหมาย โดยมีได้มุ่งไปที่การพัฒนาตุลาการ

ศาลรัฐธรรมนูญมากเท่าที่ควร ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า องค์กรที่เรียกว่าศาลรัฐธรรมนูญเพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน อีกทั้งนักวิชาการบางส่วนเคยชินกับระบบศาลยุติธรรมที่ไม่เปิดโอกาสให้วิพากษ์วิจารณ์ตัวผู้พิพากษาได้มากดังเช่นตุลาการในศาลรัฐธรรมนูญ ผลงานจึงออกมาในลักษณะของการรวบรวมและเรียบเรียงคำพิพากษาของศาลฎีกา การแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะเจาะลึกไปถึงภูมิหลังโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยจึงอยู่ในขอบเขตจำกัด เหล่านี้ จึงมีส่วนทำให้ประชาชนและนักวิชาการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในทางวิชาการเกิดขึ้นน้อยมาก

3.3.3 การพัฒนาที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ข้อเสนอแนะในส่วนนี้ มิได้เป็นข้อเสนอแนะของคณะผู้ศึกษาวิจัยโดยตรง แต่เป็นการรวบรวมจากการวิจัยสนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากการสัมภาษณ์ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและอดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ รวมทั้งรวบรวมจากการวิจัยเอกสาร เช่น เอกสารและคำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหรืออดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญบางคนที่ได้เขียนไว้ ซึ่งในที่นี้ไม่ได้อ้างอิงไว้ด้วย แต่ส่วนใหญ่ได้ปรากฏอยู่ในคำสัมภาษณ์ของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหรืออดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ข้อเสนอแนะดังกล่าวมีดังนี้

- 1) การใช้อำนาจหน้าที่ให้ถูกต้องประสงค์หรือเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ
- 2) การไม่นำประสบการณ์หรือความเคยชินในทางที่ไม่เป็นคุณมาใช้
- 3) การพิจารณาวินิจฉัยโดยคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมด้วย
- 4) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเรื่องความยุติธรรมภายใต้สังคมประชาธิปไตย ซึ่งแตกต่างจากสังคมเผด็จการ
- 5) การไม่เกรงกลัวหรือหลีกเลี่ยงที่จะชี้ขาดว่ากฎหมายใดขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันแม้ว่ากฎหมายนั้นจะได้ใช้มาช้านานแล้วก็ตาม
- 6) ความพร้อมในการกลับคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเมื่อสถานการณ์ของประเทศเปลี่ยนแปลงไป มีเหตุผลสนับสนุนอย่างชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวม

7) การป้องกันความเคลือบแคลงสงสัยโดยระมัดระวังในเรื่องต่อไปนี้เป็นพิเศษและต่อเนื่อง คือ จรรยาบรรณ จริยธรรม คุณธรรม ความเป็นอิสระ และความเป็นกลาง และการปลอดจากการเมืองไม่ว่าเรื่องดังกล่าวจะได้บัญญัติไว้เป็นสายลักษณะอักษรหรือไม่ก็ตาม

8) การไม่เพิ่มอำนาจและบทลงโทษให้ศาลรัฐธรรมนูญ

9) การมีมาตรการป้องกันการวิ่งเต้น (lobby)

10) การวางตัวเรียบง่ายและใกล้ชิดประชาชนเพื่อให้ประชาชนเชื่อมั่นและศรัทธาศาลรัฐธรรมนูญว่าเป็นครุใหญ่ของประเทศและเป็นศาลของประชาชน

11) การร่วมมือกันกำหนดแนวทางหรือกรอบในการพิจารณาวินิจฉัย

ตารางที่ 9 สรุปคะแนนเสียงคำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ปี 2541 ถึง ปี 2543 จำนวน 101 คำวินิจฉัย
 จำนวนตามตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ และประเภทของปัญหา 5 ประเภท

ตุลาการศาล รัฐธรรมนูญ ปี 2541-2543	คำวินิจฉัยของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ปี 2541 - 2543 จำนวน 101 เรื่อง จำแนกตามประเภทของปัญหา 5 ประเภท														
	1) ปัญหาการตรวจสอบ กฎหมาย (66)			2) ปัญหาอำนาจหน้าที่ของ องค์กรตามรัฐธรรมนูญ (15)			3) ปัญหาบุคคล หรือผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมือง (9)			4) ปัญหาองค์กร หรือ พรรคการเมือง (10)			5) ปัญหาอื่น ๆ (1)		
	ชอบ ด้วย รธน.	ไม่ชอบ ด้วย รธน.	อื่น ๆ ไม่ได้ รวม วินิจฉัย	ชอบ ด้วย รธน.	ไม่ชอบ ด้วย รธน.	อื่น ๆ ไม่ได้ รวม วินิจฉัย	ชอบ ด้วย รธน.	ไม่ชอบ ด้วย รธน.	อื่น ๆ ไม่ได้ รวม วินิจฉัย	ชอบ ด้วย รธน.	ไม่ชอบ ด้วย รธน.	อื่น ๆ ไม่ได้ รวม วินิจฉัย	ชอบ ด้วย รธน.	ไม่ชอบ ด้วย รธน.	อื่น ๆ ไม่ได้ รวม วินิจฉัย
1. เขาวัว	47	4	10			2			5	1					69
2. โทแมน	57	6	11	1		3	2	2	2	6			1		101
3. อุมพล	46	2	7	11	3	9	3		9	1			1		101
4. จุล	59	4	1	2	4	10			9	1			1		101
5. ชัยอนันต์	19	42	1	4	4	9			5				3	1	96
6. ประเสริฐ	60	4	1	1	5	10			7	2	1			1	101
7. ปรีชา	56	4	6		4	5	6		9			1		1	101
8. มงคล	55	7	2	2	6	7	1		9			1	1		101
9. สุจิตต์	10	1	1		2	2			2					1	26
10. สุจินดา	58	5	1	2	3	11			9	1				1	101
11. สุวิทย์	57	6	1	2	5	9			10					1	101
12. อนันต์	59	5	2		3	11	1		7	1			2	1	101
13. อิศสระ	58	5	2	1	2	8	5		8	1	1				101
14. อูระ	60	3	3		7	7	1		8	1			1		101
รวมเรื่อง	701	98	29	27	51	119	18	6	97	11	10	8	5	7	302

- ☆ นายเชาวน์ สายเชื้อ ร่วมวินิจฉัยคำวินิจฉัย ปี 2541-2542 ทุกเรื่อง ยกเว้น คำวินิจฉัยที่ 54/2542 (รวมวินิจฉัย 69 เรื่อง) เนื่องจากพ้นจากตำแหน่งวันที่ 23 ธันวาคม 2542 เมื่ออายุครบ 70 ปีบริบูรณ์
- ☆☆ นายชัยอนันต์ สมุทวณิช ร่วมวินิจฉัยคำวินิจฉัยปี 2541-2543 ทุกเรื่อง ยกเว้น คำวินิจฉัยที่ 27-31/2543 (รวมวินิจฉัย 96 เรื่อง) เนื่องจากลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2543
- ☆☆☆ นายสุจิต บุญบงการ ร่วมวินิจฉัยคำวินิจฉัยที่ 6-31/2543 (รวมวินิจฉัย 26 เรื่อง) โดยไม่ได้ร่วมวินิจฉัยคำวินิจฉัยที่ 1-16/2541, 1-54/2542, และ 1-5/2543 เนื่องจากได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2543 แทน นายเชาวน์ สายเชื้อ

เชิงอรรถ

¹ ศาลรัฐธรรมนูญรับเรื่องนี้ไว้พิจารณาวินิจฉัยเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2543 ได้พิจารณาวินิจฉัยแล้วเสร็จ เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2543 (หมายถึงวันที่ประกาศ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ แต่คำวินิจฉัยส่วนบุคคลของตุลาการศาลรัฐธรรมนูญยังไม่แล้วเสร็จครบทุกคน จึงทำให้ไม่อาจส่งคำวินิจฉัยไปประกาศในราชกิจจานุเบกษาได้ในวันเดียวกับวันที่ประกาศคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้น) ใช้เวลารวม 4 เดือน 3 วัน แต่คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนี้ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2544 ซึ่งเท่ากับ 11 เดือน 20 วัน นับแต่วันประกาศคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเมื่อ 10 สิงหาคม 2543

² หมายถึง (1) ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (2) กฎหมาย บุคคล หรือ การดำเนินการยังคงอยู่ต่อไป ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น หรือ (3) เรื่องที่ยื่นคำร้องมาใช้บังคับได้

³ หมายถึง (1) ขัดหรือแย้งรัฐธรรมนูญ (2) กฎหมาย บุคคล หรือ การดำเนินการไม่อาจคงอยู่ต่อไป มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น หรือ (3) เรื่องที่ยื่นคำร้องมาใช้บังคับไม่ได้

⁴ เช่น ยกคำร้อง หมายถึง (1) ไม่วินิจฉัยประเด็นหลักของศาลรัฐธรรมนูญ (2) ศาลรัฐธรรมนูญไม่มีอำนาจพิจารณาวินิจฉัย (3) ไม่รับวินิจฉัยคำร้องของผู้ร้อง (4) ไม่รับเรื่องไว้ดำเนินการ หรือ (5) ไม่ใช่กรณีมีปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ

⁵ ชอบหรือพึงพอใจ หมายถึง คำวินิจฉัยที่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญหรืออดีตตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ให้สัมภาษณ์ประทับใจ หรือได้ให้ความสนใจเป็นพิเศษ หรือทุ่มเทอย่างมาก ไม่ว่าจะตนเองจะอยู่ในกลุ่มเสียงข้างมากหรือเสียงข้างน้อยก็ตาม

บรรณานุกรม

1. หนังสือ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. **ราชกิจจานุเบกษา ฉบับ
กฤษฎีกา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก วันที่ 11 ตุลาคม 2540.**

**ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา คำวินิจฉัยที่ 1/2541 ถึง คำวินิจฉัยที่ 31/2543
(จำนวน 101 ฉบับ).**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ 6 คำวินิจฉัยที่สำคัญ.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544.**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **วิเคราะห์เปรียบเทียบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช 2540 กับรัฐธรรมนูญฉบับสำคัญ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
นิติธรรม, 2542.**

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **ศาลรัฐธรรมนูญไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้าง อำนาจ
หน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา
อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม,
2544), 530 หน้า.**

- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. **ศาลรัฐธรรมนูญไทย : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต.**
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นานา สิ่งพิมพ์, 2543.
- อมร รักษาสิทธิ์. **รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พร้อมบทวิจารณ์.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อมร รักษาสิทธิ์ และ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ : พิทักษ์หรือ
ทำลายรัฐธรรมนูญ จากการวินิจฉัยสภาพของการเป็นรัฐมนตรี.**
กรุงเทพมหานคร : การ์นต์การพิมพ์, 2543.

2. บทความ

- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, “เขตอำนาจศาลรัฐธรรมนูญ” **ศาลรัฐธรรมนูญ** 1 (1 มกราคม-
เมษายน 2542) : 34-35.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” (ส่วนที่ 1) **รัฐสภาสาร**
47, 11 (พฤศจิกายน 2542) : 9-100.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “วิเคราะห์คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ” (ส่วนที่ 2) **รัฐสภาสาร**
48, 2 (กุมภาพันธ์ 2543) : 1-84.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “วิธีการพิจารณาวินิจฉัยและตีความรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา
และของไทย” **รัฐสภาสาร** 48, 10 (ตุลาคม 2543) : 45-78.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “วิธีการพิจารณาวินิจฉัยและตีความรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาและ
ของไทย” **ศาลรัฐธรรมนูญ** 2, 5 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2543) : 37-68.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้าง อำนาจ
หน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา อังกฤษ
ฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น” **พัฒนบริหารศาสตร์** 41, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม
2544) : 39-77.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้าง อำนาจ
หน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา อังกฤษ
ฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น” **รัฐสภาสาร** 43, 2 (เมษายน-มิถุนายน 2544)
: 62-87.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญไทย : วิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้าง อำนาจ
หน้าที่ และการบริหารงานบุคคล กับศาลรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส
เยอรมนี และญี่ปุ่น” **รัฐสภาสาร** 49, 7 (กรกฎาคม 2544) : 95-125.

- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศฝรั่งเศส” รัฐสภาสาร 49, 6
(มิถุนายน 2544) : 75-102.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศเยอรมนี” รัฐสภาสาร 49, 9
(กันยายน 2544) : 9-44.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ “ศาลรัฐธรรมนูญในประเทศสหรัฐอเมริกา” รัฐสภาสาร 48, 11
(พฤศจิกายน 2543) : 99-147.

